

Vsebina 6.-7. številke:

IVAN CANKAR.

SREČKO KOŠOVEL: Godba pomladi 114

VINKO KOŠAK: O, da bi bil drevo 114

BRATKO KREFT: Smrt ljudskega tribuna . . . 115

STANKO VURNIK: O slovenski glasbi, operi in
kritiki teh dni par besed 120

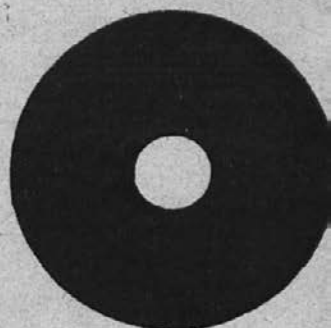
CIRIL KOČEVAR: Cankarjev »Kurent« 124

CIRIL DEBEVEC: O vprašanju tujih igravcev v
našem gledališču 126

IVAN GRAHOR: Panevropa 130

UNIV. PROF. DR. VEBER: Sokrat 134

KRONIKA: C. D.: Also sprach dr. Zarnik. — C.D.: Cankarjeva proslava
Društva slov. književnikov. — C. D.: Opazke k Cankarjevi proslavi
v dramskem gledališču. — B. K.: Recitacijski večer. — V. K.: Dr. Žer-
jav in slovenski dialekt. — Cvetje iz kritičnih vrtov dr. Zarnika.

Leto II.

1925/1926

Štev. 6.-7.

CENA 6.-7. štev. 5 Din.

Mladina

Naročajte in podpirajte »MLADINO«, edino kulturnobojno slovensko revijo!

Naročnikom!

To pot prilagamo položnice vsem, ki še niso poravnali naročnine. Apeliramo na Vas, da nemudoma plačate zaostalo naročnino! »Mladina« jo težko čaka. Ne bodite z neplačevanjem in nerednostjo grobarji mladega lista! Vaša prva skrb, ko prejmete to številko, bodi: takoj plačati naročnino! Naslednja številka izide sredi junija. Dobili smo nekaj novih, že priznanih sotrudnikov. Med njimi g. dr. St. Vurnika in publicista B. Borka, ki bo v naslednji številki priobčil kratko monografijo o umrlem češkem pesniku Wolkerju. Treba je samo, da vedno in povsod agitirate za »Mladino«, da pridobivate novih naročnikov in da nas po svojih močeh materialno podpirate. Upamo, da je slovenska javnost po našem dosedanjem delu spoznala naše resno stremljenje in zato pričakujemo od nje vsestranske pomoči!

UPRAVA IN UREDNIŠTVO »MLADINE«
edine kulturnobojne slovenske revije.

»BREZALKOHOLNA PRODUKCIJA«, LJUBLJANA, POLJANSKI NASIP 10/37, pošlje vsakemu naročniku »Mladine« zanimiv cenik brezplačno. Zahtevajte ga takoj; ne bo Vam žal!

 Naročajte »MLADINO«, edino kulturnobojno slovensko revijo! Pridobivajte novih naročnikov! Za deset novih naročnikov cel letnik zastonj! Lanski letnik še v zalogi! Vsi na agitacijo za »MLADINO«! Takoj plačajte polletno naročnino! Darujte za tiskovni sklad »Mladine«! Vsak dinar je dobrodošel! Podpirajte »Mladino«!

Celoletna naročnina za dijake je Din 30.—, za nedijake Din 40.—.
Uredništvo: Križevniška ulica 6/I. Upravništvo: Kolodvorska ulica 7
LJUBLJANA.

Rokopisi se ne vračajo. Naročnina, reklamacije itd. naj se pošiljajo samo upravi.

»MLADINA« izide desetkrat v šolskem letu.

Poštnina plačana v gotovini.

Urejuje: Uredniški odbor.

Odgovorni urednik: Andrej Šifrar.

Izdaja: konzorcij »Mladine« v Ljubljani.

Za tiskarno »Merkur«: Andrej Sever.

Naslovno stran je izdelal arh. Ivo Spinčič.

**Naročajte in podpirajte »MLADINO«,
edino kulturnobojno slovensko revijo!**

Ivan Cankar.

1876 — 1918.

»Stran malodušnost, stran dvomi! Ponos je v mojem srcu: Kljub vsem naukom, opominom, očitkom, kljub zasmehu, zmerjanju in natolcevanju je vse moje življenje in nehanje služilo najvišji ideji: resnici! Kar sem videl z očmi, s srcem in razumom, nisem zatajil, in bi ne bil zatajil za same zlate nebeške zvezde. Resnica pa je posoda vsega drugega: lepote, svobode, večnega življenja. Dokler sem zvest resnici, sem zvest sebi; dokler delam v njenem imenu, bo moje delo rodovito, ne bo ovenelo od pomladi do jeseni...«

(Bela Krizantema.)

»Kažem mu (narodu), kako je majhen, kako je malodušen, kako tava brez volje in brez cilja; kažem mu glorio breznačelnosti, čiščenje hinavščine, slavo laži; zato, da se predrami, da spozna, kdo in kje da je, ter da pogleda v prihodnost. Ali nisem pel o žalosti, ker je bilo v mojem srcu hrepenenje po veselju? Slikal sem noč, vso pusto in sivo, polno sramote in bridkosti, da bi oko tem silnejše zakoprnelo po čisti luči. Zato je bila moja beseda, kakor je bila trda in težka, vsa polna upanja in vere! Iz noči in močvirja je bil v nebeške daljine uprt moj verni pogled — vi pa ste me razglasili za pesimista!«

(Bela Krizantema.)

»Nič na vrata usmiljenja, na vrata pravice trkam, da se mi odpro na stečaj! Ni berač in popotnik, kdor je gospodaril štirideset let; ni brez doma, kdor je sam obdeloval prostrana polja. Ti, ki si delal — tvoje je delo: to je postava! Našel bom pravico, dodeljena mi bo; če mi je vi ne prisodite, sodniki nespametni, krivični: velik je svet, mnogo je sodnikov nad nami; nad vsemi pa je Bog!«

(Hlapec Jernej in njegova pravica.)

»Narod, enkrat blagoslovljen, devetkrat obsojen, kako si živel, kaj si doživel? Tvoja dolga povest je povest o siromaku betežnem, ki vstaja, vstati ne more. Kolikor je dolin in votlin po teh lepih deželah, ne držale bi vse tiste krvi, ki je bila tod prelita; in koliko je bo še prelite! Komaj si stopil na svet, si bil, ti narod sužnjev, suženj med narodi. Otrok si bil, pa že suženj! Psovka ti je nauk delila, palica ti ga je vtepala. Suvali so te od vseh strani, očmi in mačehe, botri in botree. Časih si zajokal, časih si omahnil, ves truden, časih pa si

tudi planil. Ali komaj si planil, so te podrli na tla, zvezali so te še tesneje in celo usta so ti zaklenili. V curkih je tekla kri iz tvojih žil, napojila je zemljo za več klafter globoko; zato je ta zemlja rodila; in kadar si jedel sužnji kruh, si jedel sam svoje meso in pil svojo kri. Močan si, o slovenski narod! Tisoč in petsto let krvaviš, izkrvavel nisi! Narod nehvaležnik bi dušo izdihnil, še sveče bi mu ne žgali, še bilj bi mu ne peli — ti pa, tisočkrat ranjen, v trpljenju utrjen, ki komaj zmaješ z rameni pod težko sovražno pestjo in praviš: »Nikarte! Ta burka je stara že tisoč let!«

(Kurent.)

»Resnično, domovina, nisem te ljubil kakor emerav otrok, ki se drži matere za krilo, tudi te nisem ljubil kakor solznomeškobni vzdihovalec, ki ti kadi v lice sladke dišave, da te skele uboge oči; ljubil sem te s spoznanjem; videl sem te vso, v nadlogah in v grehih, v sramoti in v zmotah, v ponižanju in v bridkosti; zato sem z žalostjo in srdom v srečo ljubil tvojo oskrunjeno lepoto, ljubil jo stokrat globlje in stokrat višje od vseh tvojih trubadurjev!«

(Bela Krizantema.)

Srečko Kosovel:

Godba pomladi.

Moje srce je gnano od godbe,
ki nas čaka na rdeči obali.
Človek, o človek, v svetli godbi
se slutnja (bodoči človek) zrcali.

O, izpuscite v morje vse ladje!
Naj izletijo vsi aeroplani!
O, naj zapojejo zlate sirene
v srce človeka: „Človek vstani!“

Ko na otokih, na polotokih
in na celinah rdeči mostovi,
bratje iz Indije, Perzije, Afrike
bratje nam bodo, bodo drugovi.

V solncu blestijo se bajoneti.
Ali poglej: i ti bodo pali:
moje srce je gnano od godbe,
ki nas pričakuje na rdeči obali.

Vinko Košak.

O, da bi bil drevo!

O, da bi bil drevo,
da bi pognal svoje veje
pod nebo
in lovil v njih zvoke vsemirja,
klice obupanih duš,
utripe srca,
ki so enkrat
in jih ni več.
Da bi objel
vse one bolne duše,

ki blodijo
in jim ni miru.
Vse bi objel.
In posedli bi me — drevo,
kakor listi v zgodnji pomladi.
Bilo bi tako lepo,
tako lepo ...
In vendar: strah me je
biti ono drevo.

Bratko Kreft:

Smrt ljudskega tribuna.

Zadnje dejanje »Tiberija Grakha«.

Vsebina 2.—4. dejanja: Tiberij in Oktavij sta postala tribuna. Glasovanje za razdelitev državnih in nepostavno pridobljenih posestev. Patriciji podkupijo Oktavija, ki vloži svoj veto zoper predloženo Tiberijevo postavo. Borba za obstanek. Da lahko nadaljuje započeto agrarno reformo, odstavi Tiberij Oktavija, ker je izdal ljudstvo. S tem revolucionarnim korakom krši tradicionalno nedotakljivost tribunove osebnosti. Patriciji ga obdolže veleizdajstva, vladohlepnosti itd. Tudi plebejci so radi njegovega čina postali malodušni, nezaupljivi. Med tem umre pergamski kralj Atal brez potomcev in določi Rim za svojega dediča. Patriciji skušajo pridobiti njegovo premoženje zase, Tiberij pa ga zahteva za ljudstvo.

I. PRIZOR.

Pred kapitolom. Noč. Baklje na stebrih, kjer je več človeških senc. V ozadju kriki: Primite ga! Zgrabite! Vohun je! Kmalu nato se sliši tek in težak udarec. Na to neenakomerno capljanje šepavčevo in stokanje.

Nazika: Tiho! Nekdo teče in vzdihuje na svoji poti.

(Vsi poslušajo in gledajo tje, odkoder prihaja šepavec.)

Nazika: Moj šepavec je. Siromak jo je zopet izkupil.

Šepavec (prijavka): Ojoj, dobil sem jih zopet po plečih. Ti prokleta smola! Vsa Tiberijeva hiša je zastražena. Ha, boje se zanj, da mu ne bi kdo — resk — zavil vratu. Ojoj, kako boli! Tako poleno je imel kakor Jupiter stegno. Ta pes! Ampak, če za katero, za to pa mi mora plačati Nazika. To bi bil vrag, da bi moja pleča morala zastonj trpeti bolečine! Ojoj!

Nazika (počasi stopa po stopnicah, a se kmalu ustavi).

Šepavec: Če bi zdajle prišel, kar odšteti bi mi jih moral tistih svetlih. — Pa bi bilo zopet nekaj za žganje. Da, Nazika je brihtna glavica, ampak jaz ga še včasih zafrknem. Ojoj, kako me trga! Le čakaj, Tiberij, le čakaj! Nazika ti že poplača, on ti že posveti, da, on je brihten! Če ne bo šlo drugače, pa te bo s palico obleznil po glavi, da ne boš več strašil s svojimi novotarijami po Rimu! Ojoj!

Nazika (ga sune z nogo): Kaj blebečeš, norec! Pazi, da tudi ti ne dobiš po svoji neumni buči!

Šepavec: Ojoj, ojoj! Nikar, dominus meus, nikar, saj me je že plebejec!

Nazika: Kaj pa rentaičiš in razkrivaš noči tajnosti!

Šepavec: Saj ni nikdo slišal, pogovarjal sem se sam s seboj, moja stara navada, dominus meus!

Nazika: Ali imaš kaj novic?

Šepavec: Tiberij je dobro zastražen!

Nazika: To sem že slišal. Ali je še kaj posebnega?

Šepavec: Govori se, da hočeš prisiliti senat, da izžene Tiberija, a senat si ne-upa. Ojoj!

Nazika: Še kaj?

Šepavec: Nič, nič, ojoj, moja rebra! Dominus meus, nekaj malega, da oživim zopet svoje polomljene kosti.

Nazika: Pojdi in jih oživi na ležišču. Slišal sem, kako si brihten, toda jaz sem vendar brihtnejši. Pojdi in se odpočij, jutri te čaka mnogo dela.

Šepavec (se potuhne in gre): Pijavka, suha goba!

Nazika (se vrne k ostalim).

Prvi glas: Ali je kaj posebnega?

Nazika: Nič, samo na delo moramo! (Molk.) Kaj molčite? Predlagajte rešitev! Tiberij lahko jutri zavlada nad Rimom, vi pa držite roke križem. Pomislite, kdaj si je še kak tribun dovolil razdeliti dedščino Rima med plebejce? Kdaj? Dosedaj je odločeval o tem senat, sedaj naj bi plebejski tribun?

Drugi glas: To je upor, nasilstvo!

Tretji glas: Revolucija!

Nazika: Komaj je bila izgovorjena prava beseda! Revolucija, da! Kaos! Tiberij si hoče prisvojiti kraljevsko oblast nad Rimom!

Četrti glas: Nazika, ne govori tako. Tiberij nima tega namena.

Nazika: Ima ali nima! Kako pa si naj drugače razlagamo njegova postopanja? Ali niso dovolj jasna?

Peti glas: Kaj misliš storiti?

Nazika: Zakaj ima Rim konzula, zakaj ima vojsko?

Drugi glas: Ali ga hočeš napasti?

Nazika: Druge rešitve ni. Kakor imamo dvoje rok, imamo dvoje izhodov: zaprimo Grakha, ali pa postanimo sužnji plebejske druhali.

Šesti glas: Zoper sodržavljana ne dvignem meča, niti sam, še manj, da bi storil to z vojsko.

Nazika: Kaj sodržavljan, uzurpator, pa ne sodržavljan. Polasti se prestola!

Šesti glas: To je laž! To je samo pretveza, da bi ga lahko napadli!

Nekdo pribeži. Eden izmed zbranih zbeži po stopnicah in zakriči: Stoj, kdo si?

Oni: Tiberij Pompej, svobodni Rimljan!

Glas: Geslo?

Oni: Tiberij. Tvoje?

Glas: Grakh. Stopi naprej! Kam hitiš v tej noči?

Pompej: Publija Naziko iščem!

Glas: Tu je.

Nazika: Ali prinašaš kaj posebnega?

Pompej: Zanimive stvari. Moj služabnik mi je povedal, da je videl zadnjič, ko je bil pergamski poslanec tukaj, kako je bil v mraku pri Tiberiju in mu prinesel neko **dragocenost!**

Nazika: Dijadem! Dijadem! Možje, Rimljani! Dovolj je vsega! Ne bomo slepi! Jutri se okliče Tiberij cesarjem! Poslanec mu je prinesel dijadem. Konzul Gaj Lucinij, sedaj je tvoja dolžnost prijeti za meč!

Šesti glas: Ne bom ga, dokler mi z njim ne pride nasproti Tiberij sam. Ali misliš, da jaz verujem temu poročilu? Ali se ti ne zdi preveč naivno in izmišljeno? Kaj Nazika, ako slepiš druge, mene ne boš.

Nazika (trga svoje oblačilo): Poglejte, tako daleč smo že prišli! Konzul ne verjame, kar je jasno kakor na dlani. O bogovi! O ubogi Rim!

Šesti glas: Vem, radi bi ga odstranili, ubili bi ga radi, ne zaradi tega, ker stremi po samovladi. To je samo krinka, ki naj bi zakrila vaše dejanje, ampak zato, ker vam dokazuje krivičnost in —

Nazika: Možje, končali smo! Ker je postal prvi iz magistrata izdajalec, mi sledi vsak, ki hoče, da se ohranijo zakoni in država. (Naglo odide, večina mu sledi. Zastor.)

II. PRIZOR.

Pred kapitolom. Velikanska množica ljudi.

Glasovi: Prav je! Kaj bi se oni mastili s temi darovi! Grakh je že pameten, on že ve, kaj dela. Strežejo mu po življenju! Kaj boš se bal zanj! Patriciji so strahopetci! Jaz pa pravim, da ne! Nazika nekaj pripravlja in zdi se mi ničesar dobrega. Ah kaj! Potolčemo ga! Kako se boš tolkel s pestmi proti mečem?

Šepavec (se prerije v ospredje — prvemu): Moramo se porazgubiti med nje, da jih tako razdelimo.

Prvi: Nevarno je biti samemu med Tiberijevo druhaljo.

Šepavec: Ali nimaš ničesar?

Prvi: Nož imam.

Šepavec: Zakaj se potem bojiš? Pojdi, povej dalje! Rini se naprej!
(Prvi hoče naprej.)

Prvi glas: Kam siliš?

Drugi glas: Saj vidiš in slišiš vse odtod!

Tretji glas: Ne pusti ga naprej, mogoče je patricijev plačanec.

Prvi: Ali misliš, da res ni več drugih ljudi na svetu? Pošten plebejec sem! (Iz ozadja se zasliši klic: Tiberij prihaja! Množica postaja razburjena. Iz ozadja kriki: Živel naš tribun! Živel Grakh! Kriki spremljajo idočega Grakha, ogrnjenega v črno togo. Ko stopi na govorniško tribuno, velikansko vpitje: Živel Grakh tribun! Tiberij da znamenje za mir.)

Glasovi: Mir! Tiho! Pst! Govoril bo!

Tiberij: Prihajam k vam in iščem pri vas zaščite!

Kriki: Ne boj se! Branili te bomo!

Tiberij: Sedaj, ko niso mogli nikogar podkupiti, mi strežejo po življenju.

Kriki: Fej, lopovi! Naj le poskusijo kaj! Pobjemo jih!

Tiberij: Može, ostanimo mirni! Pravica je na naši strani. Dedščino, ki jo je zapustil Rimu pergamski kralj, bi si radi patriciji razdelili med seboj, ljudstvo bi naj pa gledalo skozi prste.

Kriki: Tako je!

Tiberij: Dragocene zaklade bi razsipali in razdajali za bakanalije, da ugođe svojim strastem.

Kriki: Fej patriciji! Svinje! Požeruhi! Prešestniki!

Tiberij: Mirno glasujte za postavo, ki je v tem slučaju edino pravilna in pravična. Le oni, ki je hotel dedščino izrabiti za svoje zasebne interese, spozna v njej krivico!

Kriki: Tako je! Vse bi radi požrli! Hoho, ampak mi jih že uženemo! Živel Grakh, naš tribun in zaščitnik pred patricijskimi izsesalci!

Tiberij (zadovoljno gleda na vpijočo množico. Hipoma se prerije iz desne Fulvij Flak in kriči.).

Flak: Pustite me naprej! Može, pustite me k Tiberiju! Hitro!

Glasovi: Kam rineš? Patricij je! Naženi ga! Ne pusti ga k Grakhu! Primj ga! Lopni ga!

Flak: Pri Jupitru! Bodite pametni! Pustite me k Tiberiju!

Glasovi: Kaj hočeš od njega? Rad bi ga zabel, kaj ne? Ne boš ga!
(Nekdo ga zgrabi za vrat.)

Flak (kriči): Tiberij, Tiberij — —

Tiberij: Pustite ga k meni!

Glasovi: Pustite ga! Tiberij sam hoče!

Flak (se prerije k njemu): V svojo smrt bi skoraj prišel! Zakaj tepete človeka, še predno veste, kaj hoče?

Tiberij: Kaj prinašaš, Flak?

Flak: Zdravstvuj! Komaj sem prišel živ do tebe!

Tiberij: Govori!

Flak: Bil sem v senatu. Nazika je hotel ponovno prisiliti senat, da zapove konzulu, naj te napade z vojsko. Konzul se je branil in na noben način ni hotel privoliti. Nato je Nazika vzkliknil ves besen: Ako je strah vas pred Tiberijem in njegovo druhaljo, še mene ni! Komur so postave in zakoni rimske republike sveti, naj mi sledi! Nato je odšel in sedaj zbira svoje ljudi ter jih oborožuje!

Glasovi: Kaj? Napasti nas hočejo? Tudi mi imamo pesti? (Sliši se, kako v ozadju lomijo kole od ograje in sčasoma se pokaže več plebejcev oboroženih s koli.)

Kriki: Vsak naj zgrabi, kar mu je najbližje!

(Oni, ki so precej oddaljeni od Tiberija in ne vedo, za kaj gre, začnejo kričati):
Kaj se je zgodilo, Tiberij? Kaj je povedal Flak?? Povejte? Tiberij, kaj je?

Tiberij (hoče govoriti).

Glasovi: Mir! Tiho! (Vmes lomljenje desk, množica se ne more pomiriti.)
He, Tiberij! Povej! Le po njih, kadar pridejo! Ne štedite z udarci! Tiberij, kaj je povedal Fulvij Flak?

Tiberij (dvigne desnico in pokaže s prstom na svojo glavo): Patriciji hočejo mojo glavo! (Množica je še vedno nemirna, zato se slišijo njegove besede nerazločno.)

Sepavec (se v hipu pojavi v ospredju): Pri Jupitru, ali si slišal, kaj je zaklical ravnokar Tiberij?

Glas: Kaj?

Sepavec: Ali nisi slišal? Saj je vendar tako razločno zaklical: dijadem na mojo glavo.

Glas: Ali res? Nisem razumel.

Sepavec: Beži, kolikor moreš in sporoči Naziki, da se hoče Tiberij oklicati cesarjem!

Glas: Da, takoj! (Zbeži.)

Med tem so se pokazali v nekaterih rokah noži. Med zbranimi vlada splošno razburjenje. Smeh, krik!

Bodo že okusili naše pesti! Tako bom udrihal, da bom iskre kresal na njihovih glavah! Jaz tudi! Dva na en mah!

Tiberij (stoji kakor kip, na njegov obraz je legel mrak).

Iz daljave se zasliši kričanje.

Glasovi: Že gredo! Oboroženi so z meči! Napad je premišljen! Ne bojmo se! Le po njih! Nekateri so v bojni opremi! Lopovi! (Kričanje vedno bližje.)

Glasovi: Pazite! So že trčili z našimi! Držite! (Z desne pritisnejo, množica se malo umakne.) Stojte! Ne umikajte se! Pri Jupitru! Da bi te strela! So že tu! Sedaj gorje nam! Tiberij, Tiberij, kaj naj storimo? Kaj omahujete? Le po njih! Lopovi! (Ko se zasliši zadnji klic, nastane strašno vrvenje.)

Kriki: Dol s Tiberijem! Dol s patriciji! Zivel Grakh! Smrt tribunu!

Tiberij (stegne svojo drhtečo roko): Plebejci, mirujte, ne prelivajte krvi, tudi patriciji so Rimljani! Umaknimo se!

Glas: Nikamor! Obračunimo danes z njim! Raje umrimo, kakor da jim še služimo dalje. Kaj bomo z rokami proti mečem? Naših je že več ranjenih. Patriciji ne poznajo usmiljenja!

Kar naenkrat zaženejo za sceno huronsko vpitje:

Smrt Tiberiju! (sliši se žvenket mečev).

Kriki: Pomagajte! Tiberij, pomagaj. Joj! Po glavi! Smrt tribunu! Haha! Le po njih! Gorje nam! O Jupiter! (nekdo zakriči): Bežimo! Preveč jih je! (Hočejo se umakniti. Panika. Padajo drug čez drugega. Nastopi Nazika z druhaljo, oboroženo z meči in štiti ter jih precej pobije. Tiberij še vedno stoji na tribunni, zraven njega Mark Fanij. Hočeta se umakniti, ko ju zagleda Nazika.)

Nazika: Pogledjte, tribuna-junaka! Umika se! Haha! Zbežati hoče!

V tem trenutku se Tiberij in Mark Fanij obrneta, druhal pa se že zažene proti njima, nekdo udari Tiberija s kolom po glavi, on pade — Fanij se še brani z mečem.

Kriki: V Tiberio z njim, v Tiberio!

Fanij (potegne meč): Ne boste ga! Zverine! Morilci! (Selka okrog in jih nekaj pobije.)

Kriki: Pobijte ga! (Priskočijo še drugi, nekdo mu pride v zaledje in ga sune v hrbel.)

Fanij (padajoč): Haha, za hrbtom —

Druhal pograbi Tiberijevo truplo in ga med krikom: »v Tiberio, v Tiberio« odnese.

Nazika (si zmane roke): Končano! (odhiti).

Oder se počasi izprazni, le v neredu ležeča trupla leže okrog.

Glasovi: Joj, kako peče rana! — Svinje proklete! Z noži in meči so nas pobili! — Naj pošlje Jupiter kugo med nje! — Ne preklinjaj v zadnji uri! — Moli k bogovom! — Vrag po bogovih in zadnji uri! Še bogovi drže s patriciji. Tiberij, tepec, vse predober je bil! To ima sedaj! Tudi mi bi jih morali z meči napasti in potolči te pse!

Kar pribeži mladi Gaj Grakh in vprašuje okrog ležeče:

Gaj: Kje je Tiberij, moj brat? Ali so ga res ubili? Ali je ranjen?

Glas: Ubili so ga, ubili!

Gaj: Kje leži, kje? (bega po odru in pride do Fanija) Fanij, kje je Tiberij, ali je res ubit?

Fanij (težko hropeč): Ubit!

Gaj: Tiberij — ubit! (se zruši zraven Fanija jokajoč). Kje leži, da ga pokopljem?

Fanij: Tudi za grob so mu poskrbeli!

Gaj: Kje?

Fanij: V Tiberio so ga vrgli!

Gaj: V Tiberio — kakor razbojnika — (joče).

Fanij (se malo dvigne): Gaj, tako umre, kdor ljubi plebejce in pravico — o bogovi (težko zahrope, nato se zruši in izdihne.) — Nebo se je med tem stemnilo, lahno grmenje, včasih blisk, vmes Gajevo otroško ihtenje. Zavesa se počasi zagrne.

K o n e c.

Stanko Vurnik:

O slovenski glasbi, operi in kritiki teh dni par besed.

Kdove, kako bodo čez sto, dvesto let gledali objektivno na nas in naš čas nazaj. Toda kakor vse kaže, živimo danes v dobi velevažnega socialnega, gospodarskega in kulturnega preobrata, živimo na robu one, v individualizmu-anarhizmu in dekadenci završujoče Spenglerjeve dobe — jeli fantast to res pogodil kali? Jeli pride sedaj res tista doba železnega dela in delavnih nadljudi, čas betona in jeklenih konsekvenc, racionalne ekonomije, kolektivizma, kakršnega že čutimo v Rusiji in Ameriki?

Strašen je bil za Evropo maček po svetovni vojni, tista počasna rekonvalescenca je bil zdrav mrzel tuš pijancu. Pa je le odprl oči in se zamislil. Počasi se je začelo zopet vrteti kolo življenja dalje, toda v nasprotno smer. In danes gre enkrat zares: kakor mašina so se narodi združili k resnemu delu za novo zgradbo novega sveta, kakor v tekmi drve oklopni avtomobili v enotno smer evropskega napredka v novem, delavnem, zdravo-materialnem smislu. Ne gre več za dolgolasni sentiment, frizure in sleparske govorniške talente, lestvica napredku je samo kopičenje trajnih, objektivnih, socialnih vrednot, samo delo, tisto delo, ki samo radi dela iztisne iz telesa zadnjo kapljo energije, druge pomoči je ni. Glej jih, brate Ruse, na čelu falange dirkajo pred Evropo, glej Čehe! Kdo je pred desetimi leti zanje vedel, in kdo so danes? Resno delo jih je iz nič napravilo za četrto državo v falangi.

Slovence nas je našel novi čas — pri cvičku v ljubljanskih kev-drih, kjer blaženo spi kultura in bedak bedaku dokazuje, da ni bedak, kjer se jedo preste in psujejo piramide; našel nas je zbrane kakor v baročni alegorični freski: kakor na nočnih posodah sede v gloriji naši zaslužni možje na svojih nekdanjih zaslugah (delu za stvar se pri nas ne pravi dolžnost, nego zasluga) in pljujejo dol z oblakov na nas, ki krivimo hrbte vsi srečni, da jih imamo pred kom kriviti in da jih smemo. Ali ste že videli mehkoudnika, ki ima namesto hrbtenice cunjo v hrbtu in hodi, kačje se lomeč, po štirih, ljudem v zasmeh in otrokom-kamenjačem v veselje? Taki smo, Ivan Cankar, v tisoč izdajah bi te spet rabili, toda ne pridi zopet s peresom na svet, niti z bičem! Kaj bi pri nas z bičem, ko imamo roženo kožo in ga niti ne čutimo več — nego prinesi nam hrbtcev, možgan, pa reši nas dolgih las, genijev, namišljenih bolnikov ter cvička!

Treba je, da se uvrstimo v falango oklopnih avtomobilov, sicer nas bodo pomandrili ali pustili ob poti. Ali niso že brneli mimo nas, ko niti vedeli nismo za to in ali nas bodo vsaj za minuto pričakali?

Račun je tak: potrebe so tu, sredstva so tu, rezultat pa kaže neuvidevanje potreb in neizrabo sredstev in deficit radi premajhnega dela in premalo resnega in smotrenega.

Najhušje je na literarnem in glasbenem polju. Imamo literate

in glasbenike, literarna in glasbena društva, literarne in glasbene afere, literature in glasbe pa skoro nič.

Zanimivo je, kaj od naše glasbe zaide v veliki svet. Postavim, če pogledaš v Riemannov leksikon, kdo smo mi Slovenci, če gre za muziko, boš videl tam tri može, od njih je najvidnejši dr. Mantuani, ki je tozadevni podatek leksikonu dal. Ali ni to značilno za naše razmere? Toda, potolažimo se: imamo več kakor notico v leksikonu, imamo opero, konservatorij, filharmonijo in muziko Dravske divizije, Glasbeno Matico in Orkestralno društvo in nebroj pevskih udruženj, imamo skladatelje, impresioniste in nacionaliste, pravoslavne in liberalske, take, ki imajo vidike in take, ki so brez njih. Imamo jo, slovensko glasbeno kritiko in celo glasbene časopise.

Treba gledati opero, konservatorij in Matico kot tri piščance pod istim plaščem, ki pa je žal odločno premajhen. Ne bomo zmerjali g. intendanta Hubada, ki je trideset let res delal in postal pri delu star in star v umetnostnih nazorih, toda ugotavljamo, da ima preveč na ramah in da zato konservatorij hira in Matica ni več Matica, opera pa ni tisto, kar bi morala biti. Vse te tri institucije zahtevajo vsaka po celega človeka zase. Kar se opere tiče, treba g. intendantu šteti v hvalo in junaštvo, da je peljal čolnič v teh tako težkih časih vsesplošnih umetnostnih in denarnih gledaliških kriz vsaj tako, da ga je speljal čez najhujše, dolžimo ga pa avtokratizma in nevidevanja obstoječih potreb, ki so danes, ko imamo univerzo in konservatorij in nekaj nadpovprečno glasbeno naobraženega občinstva ter zelo moderno orientirane glasbene inteligence, vse drugačne, kakor so bile v dobrih starih časih. Opera namreč je par let sem reševala malo nerodno denarni problem s tem, da se je ponižala do trgovca z večino publike in krmila vodmatske mojškre z večnim Trubadurjem itd., izključila pa glasbenika, inteligenta in sodobnika od predstav. Ko smo se srečno iznebili donedavnega ravnatelja Rukavine, ki mu javno očitajo šarlatanstvo in glasbeno pustolovstvo, smo profitirali M. Poliča, ki z nekaterimi resnimi sodelavci skrbi, da nam olajša karseda domotožje po adekvatnem repertoarju vsaj s skrbneje pripravljenimi izvajanji. In vendar je letos program še stari določeni. Drzmem si gledati v Wally, Zvedavih ženskah, Žonglerju, Evi še staroromantični okus g. Hubada in le v Borisu in Mornarju koncesijo »kričačem«, ki pa v primeri z našimi potrebami še vedno ni zadostna. Klasičnega repertoarja pogrešamo že od nekdaj, solzili smo se od veselja, ko so nam vrgli že enkrat Wagnerja, čeprav zelo slabo obdelanega, malo manj kot tolažba nam je bil Boris, vsaj prijadrali smo iz večnega Verdi-Rossini-Donizettija ven, toda vseeno je še čbupno malo verjetno, da bi pod to upravo videli še kaj sodobnega francoskega, ruskega, nemškega (tu bo gotovo imel gospod svetnik Lajovic kakšne vidike proti, pst!) in skoro greh se človeku zdi izgovarjati tako predrzne besede. Predlagamo anketo glasbenikov in kritikov, ki naj izdelajo svoje predloge, naj se določijo smernice: ali z Evropo, ali daleč za njo, ali naj je opera institut, ki naj našo umetnostno višino reprezentira ali pa je zabavna zadeva, ali je interes

na s vseh ali je žepni robec nekaterih. Naj poudarim, da povprečno naši operni orkestralni dosegljaji daleč presegajo vse izvenoperne, posebno pod Poličem in Neffatom — naj se dá ta mladi, resni delavec kam v inozemstvo študirat, potem naj se pritegne tudi k simfonični reprodukciji! — da pa je pri solistih s tenorji križ, da se na režijo polaga precej površna pažnja, na moderno dekoracijo, po kateri bi naši arhitekti mlajše generacije srčno radi segli, pa prav nič! — Pred vratmi je odprto vprašanje intendature, ker se namerava sedanjí intendant podati v pokoj. Kandidatov je tu polno, resnih malo. Eksperimenta ne smemo nobenega več dopustiti! Jamstva imamo samo pri sedanjem predsedniku Narodne Galerije, ki je trezen upravník in gospodar, obenem pa tudi uvideven umetnostni politik! Zakaj ne bi torej ta zaslužil priporočila javnosti in delal skupno z umetnostnim vodjo Poličem? Kajti obe funkciji na noben način ne smeta priti več v iste roke!

Konservatorij bi moral biti naš najvišji in vsestranski vzgojni zavod, vendar je le bolj urad kakor pa ognjišče za vzgojo mladih skladateljev (najhujše je v našem glasbenem življenju to, da nima glasbenih »mladih«, motorja, ki bi poganjal voz proti napredku in da tako neovirano diktirajo stari vidiki in zasluge...) ter artistov za domače, simfonične potrebe; košček muzikologije, zgodovine in glasbene estetike ne bi škodovalo in harmonija, kompozicija, instrumentacija bi morale priti v strokovne roke... Škerjanc nam ni doslej še nobeno jamstvo za uspehe, čeprav je protežiran od vseh strani. Joj, koliko nam tu še manjka!

Za orkestralno simfonično reprodukcijo imamo tu najprej Filharmonijo, potem Orkestralno društvo Glasbene Matice, Dravski orkester, operni orkester; kadar pa je treba nastopiti z reprezentativnim orkestrom, se izkaže, da pravzaprav nimamo nobenega aparata na razpolago. Imamo Filharmonijo, ki je starejša od pariške in dunajske, ki je pred sto leti tako slovela v Evropi, da ji je sam Beethoven posvetil v znak občudovanja eno izmed svojih simfonij! (Moj Bog, kaj vse so Nemci pri nas dosegli na tem polju in kaj vse izvajali in kolikokrat v sezoni — o, ne spominjajmo se!) Danes pa imamo Filharmonijo, ki ima hišo z borzo in kinematografom in ta hiša nese, društvo ima tudi predsednika in ta nič ne nese. Na vprašanje, kaj je tekom osmih let svojega neumornega delovanja kot predsednik filharmonične družbe storil za to, da dobimo filharmonični orkester za stalne simfonične sezonske prireditve, molči kot riba v vodi, v ostalem pa se bavi z neutrudnim bojem zoper Beethoven-Bachov strup, z zagovarjanjem analfabetizma, nacionalizma in pisanjem polemik, v katerih odklanja logiko in propagira individualizem — anarhizem. Gosp. Lajovic je že marsikatero uganil, ki se z logiko ne dá opravičiti in je postal že precejšnja ovira resnemu napredku v glasbenem življenju, ker ima s svojimi prečudnimi vidiki vred s svojega filharmoničnega stolčka žal še vedno nekaj vplivov na naše mehkužneže. V svetu našega upodabljaljočega življenja so že eliminirali politično vmešavanje aktivnih umetnikov v upravo in politiko, in sedaj gre tam kakor namazano kolo proti napredku. Treba bo še tu tako storiti

ali pa bomo še dalje odžagavali Beethovna z repertoarja. — Orkestralno društvo je zbor mladih,, navdušenih diletantov in konservatoristov — žal, da ne pomaga tu še Društvo učiteljev glasbe! — toda dobilo je že družinski značaj, voli si dirigente namesto po dirigentskih ali vzgojnih sposobnostih, po svojih simpatijah. Pokazalo je doslej veliko navdušenja, napravilo je že marsikaj, da o kvaliteti izvajanja ne govorimo; treba bi pa bilo društvo fiksno zorganizirati in ga dati v roke veččaku vzgojitelju-dirigentu, postavim, na priliko Neffatu, ki je dovolj resen za to, da pripravi pot Filharmoniji!

Zaenkrat ni računati na Dravski orkester, ker je preveč reduciran (ima tudi sicer navažo pisati kritikom pisma, v katerih grozi, da bo »prenehal s svojim idealnim delom«, če ne bo ocena dovolj pohvalna itd.), operni zahteva preveč odškodnine, če bi še posebej vadal za simfonične koncerte, in tako preostane le še ena možnost kompromisa: pripravljati tla bodočemu stalnemu filharmoničnemu orkestru z Orkestralnim društvom, ki naj dobi resnega dirigenta za vodjo in ki naj, dopolnjeno z opernimi pihali dela za nas... Drugo leto je stoletnica Beethovne smrti! Hočemo jo kljub nacionalistom proslaviti dostojno. Morda nam bo g. Lajovic, čigar stvar je vzeti inicijativo v roke, z denarjem Filharmonične omogočil vsaj tretjo, peto ali celo deveto simfonijo, opera vsaj Fidelia, cerkvena muzika vsaj Misso solemnis? Na vso moč se bojimo vidikov, ki so proti temu!

Operna produkcija le poredko curlja (sedaj pričakujemo dogotovitve Kogojevih Črnih mask, morda bo vsaj nekaj, da se ne bo treba sramovati pred incemstvom), orkestralna nam je dala letos vsaj Adamičeve Ljubljanske akvarele, vokalna pa je najbolj v cvetju. Religiozna glasbena občina dela bolj za svoje potrebe, pa bi morda lahko bolj skrbela za orgeljske in cerkvene koncerte, vsaj pogosteje.

Največje zlo je pri nas poleg navedenih tudi neurejenost koncertne sezone. Odvisni smo od popotnikov, ki slučajno vozijo svoje gosli skoz Ljubljano in obisk Češke Filharmonije nam je že deveto čudo. Vse prošnje so zastonj, Matica in Filharmonija obljubljata vse mogoče, tudi revizijo programov sta baje že izvedli (in kako, mili Bog!): Beethovna doli, Carmen - fantazija po Italijanki pa gori! Ali se ne bi ustanovil stalen koncertni konzorcij, ki bi se brigal za naše potrebe, kakor so orientacija v evropski današnji produkciji, klasiki, stalen kvalitetni koncertni program? Pri nas je bilo to doslej nemogoče, ker tu so vidiki in pa zasluge!

Imamo tudi kritiko, bože moj, in klike in klikarsko kritiko in strankarsko, vsa pa je nezmožna urediti naše razmere ali povišati produkcijski — reproduksijski nivô. Kako zelo rabimo poštene muzikološke stolice na univerzi! Da bi dobili ljudje vsaj osnovne pojme o glasbeni teoriji, estetiki in zgodovini, da bi imeli vsaj najelementarnejše stilanalitično znanje za obravnavanje glasbenega dela in za pisanje o glasbi! Par »občutkov« ti strese na papir, če ga zelo podajajo, piše o kolofoniji in če je sila velika, pogleda celo v leksikon in citira življenjepis. Našemu kritikarskemu diletantu je razlika med Bachom in Puccinijem v tem, da je eden »fajn«, drugi pa »tud fajn«.

če ga pa vprašáš po fermi, kompoziciji ali stilu, se ti bo pa v obraz zasmelal... Kaj hočeš, protekcijo ima in prijatelje in denar vleče za takó ali takó, listom je tudi vseeno kaj že stoji v glasbeni koloni, čemu bi se potem pehal?

Žalostno je, bratje, v muziki naši. Roman bi še napovedal, pa ne bo prostora.

Edina pomoč je tu resno, neusmiljeno delo v organizaciji. Moramo naprej, preko namišljenih bolnikov in zaslug invidikov, moramo! Deset trotoev ne bo ovrlo roja čebel! Ven, na solnce z nami, pustimo bube v bubah, zavihajmo rokave, pa rovnico v roke! Gosto je trnje, ali to nas ne moti; mi vemo le eno — proč mora!

Ciril Kočevár:

Cankarjev »Kurent«.

Mislím, da je ni za Cankarja bolj značilne knjige, kot je njegov »Kurent«. Niti »Hlapec Jernej«, »Podobe iz sanj« ali kaka druga Cankarjeva, ki sicer lahko tekmuje s »Kurentom« po umetniškem vzponu, se ne more meriti v tem, kako pojasnjuje problem umetnika — Cankarja — do domovine in do naroda. Dasi je Cankar opisal Kurentovo mladost po spominih iz lastnega življenja (glej »Moje življenje«), kljub temu je »Kurent« manj otipljiv simbol za umetnika, v tem slučaju za Cankarja osebno, ki hoče dati narodu par lepih trenutkov za dolga leta trpljenja, kot pa leposloven izraz vsem avtorjevim težnjám, kaj naj bo namen njegove umetnosti. Kdor bo hotel od poznejših rodov priti problemu umetnika Cankarja do dna, bo prisiljen spoznati v knjigi »Kurent« ključ, s katerim mu bo odprta pot do poglobljenja v ostala Cankarjeva dela.

Dveje razmerij je torej v »Kurentu« nakazanih, prvo umetnik in domovina, ter drugo, umetnik in njegova umetnost. Iz teh dveh problemov nastaja v »Kurentu« zunanje dejanje, ki pa je manj učinkovito, ali vsaj ne tako izrazito, kot v »Hlapcu Jerneju«, to pa zato, ker je Cankar v »Kurentu« povdaril še tretje in najbolj izrazito, namreč sliko slovenske domovine, ki pa je v »Kurentu« pretežno temno kolorirana, zato se pa tu tem boljše odražajo svetle konture.

Oba dioskura slovenske moderne, Cankar in Župančič, se bavita z vprašanjem, odkod lepota v človeku, in oba odgovorita enako: iz bridkosti. Ta problem je rešil Župančič v svojem »Ptiču Samoživu«, Cankar pa je odgovoril nanj v »Kurentu«. Ptiču Samoživu zrastejo v uri obupa krila; v uri obupa pomoli nevernik do smrti potrdemu Kurentu čudežne gosli. To sta obenem tudi odgovora dveh umetnikov na učeno raziskavanje psihologije, iz katere duševne reakcije se poraja umetnost.

In Kurent se nameni, da podari svojo umetnost vsem trpečim v domovini, enako kakor hoče dati ptič Samoživ svojo moč svojim bratom.

Cankar je svojo misel, da nastaja lepota le iz trpljenja večkrat uporabil, (n. pr. Kostanj čudežne sorte), v »Kurentu« pa jo je še pose-

bej razvil. Zato molčijo Kurentove gosli v mestu veselja, v Ljubljani, tako dolgo, dokler se ne oglasi v njem bridkost — hrepenenje.

Cankar je v »Kurentu« tudi izrazil ono, kar Župančič v svoji »Dumi«. Seveda se obravnava motivov enega umetnika od drugega ne razlikuje samo v formalnem oziru, temveč tudi v načinu gledanja. Toda, kar je »Duma«, to je tudi »Kurent«: Visoka pesem domovini, univerzalna v svojem pojmovanju, obsegajoča pokrajino in ljudi ter oboje združujoča v enoto: domovina — narod.

Cankar pojmuje domovino in naš jezik kot združeno s pojmom lepote. Bistvo domovine je lepota, veselje in to veselje se izraža v jeziku. V srce te zazebe kontrast, ko spoznaš, da je bistvo naroda, ki biva v tej lepi zemlji in govori ta lepi jezik — trpljenje. In ker je slika človeka v tej zemlji temna, postane tudi slika domovine temna.

S tem je člankar podal dvoje: tragedijo domovine, oziroma naroda v njej ter bridko nalogo umetnika, ki naj dá ljudstvu to, kar mu edino more dati — par lepih trenutkov, to je — pesem.

Umetnik Kurent se usmili umirajočega starca, starke, obupnega fanta, pa jim zagode.

Ta Kurentova lastnost je tudi Cankarjeva poteza. Kar srečuje Kurent na svojem pohodu, to je srečaval Cankar in spoznaval v življenju in kar je bistveno, to srečujemo tudi mi v Cankarjevih delih.

Z umetniško roko se je Cankar dotaknil v »Kurentu« mnogih narodovih problemov in jih na njemu lasten način nakazal: problem alkoholiziranja naroda, izseljevanja v Ameriko, Vestfalijo, propadanje neodvisnih stanov itd.

Bolj točno kot vsaka statistika pove knjiga »Kurent« o izumiranju naroda in o njegovi težki usodi. Po čemer Cankar na koncu »Kurenta« samo vprašuje, to pove v zaključnih treh sonetih:

»Vsi vi, skoz mrak pod križem vzdihujoči,
vsi vi, strmeči nemi v črna tla —
prišlo je znamenje! V tej zadnji noči
zablislilo se je odvrh neba —
vstanite, vriskajoči in pojoči:
pozdravljena, nebeška glorijska!»

Ko je mera obupa najbolj polna, tedaj se zasveti v noči — žarek samo — znamenje nebeške glorijske. Ves »Kurent« je poln obupa, skrajne potrtosti, vendar je le točna realistična slika razmer v naši domovini. Spoznanje teh razmer je za nas iz »Kurenta« in iz razmer, kot jih gledamo sami v domovini, obupno. In vendar konča »Kurent« z naznanilom nove glorijske. Kdaj, kje jo bomo uzrli mi, ki nam je zaenkrat še edina tolažnica Kurentova pesem?

»Kurent« je čustvena alegorija umetnika, ki doživlja svoje globoko spoznanje ob krvavenju lastnega naroda. Danes ali jutri pa ga bo gledal kot lepega in svetlega mrtveca v grobu od planin do morja. Ali v »Kurentu« plane iz dna obupa nova glorijska in upanje tega naroda je, da je najgloblje ponižanje že za njim. — »Glej, oko, razveseli se in upaj — ali se ne drami zarja na izhodu?«

Ciril Debevec:

O vprašanju tujih igravcev v našem gledališču.

Naslednji sestavek je namenjen naravnost ljubljanski gledališki upravi ali še bolje vodstvu drame našega Narodnega gledališča. Namenjen ji je zategadelj, ker je visoka uprava vedno radevolje pripravljena povabiti vsakega nezadovoljneža k sebi na razgovor, pri katerem pa nervozno zahteva od »slabo informiranega« mladeniča, da ji tekom četrt ure razloži vse vzroke svojega nezadovoljstva nad slovenskim teatrom, mladeniča samega pa še pred potekom te četrt ure odslovi iz pisarne z zatrdilom, da uprava ne bo dajala nobenih izjav, ker noče sama dobavljati materiala za nadaljne napade. Slabo informirani mladenič, fiskalični nasprotnik in zabavljač iz principa, ki temelji na prirojenem sovraštvu mladih do starih, pa stoji omočen na cesti, ogleduje s perilom zavešeno, s smetmi obsuto in z visokim plevelom obraslo poslopje naše drame in premišljuje z vsem premočenjem svojih zelenih možganov, po kaj in za kaj je pravzaprav prišel k upravi ter koliko in kaj je sploh pozitivnega odnesel od tega temeljitega pomenka. Misel kroži in vrta, ustavlja pa se z neizprosno vztrajnostjo vedno le na eni in isti točki, namreč: vsak razgovor o gledališču sploh in o našem gledališču posebej z našo gledališko upravo je čisto brezploden in čisto odveč. Brezploden in odveč predvsem zato, ker te odpravijo iz svoje bližine s tako bliskovito naglico, da se znajdeš na cesti, še predno se dobro zaveš. Z razgovori ne gre: poskusili bomo torej s pisanjem. Pisali bomo poljudno in po domače, kajti članki so namenjeni upravi in nam je do tega, da jih bo razumela.

Že v 1. številki »Mladine« sem naznačil vse tiste grehe, ki v glavnem ovirajo napredek našega gledališča. Obljubil sem obenem, da bom na podlagi navedenih točk nadaljeval z zapiske o našem teatru. Prišel pa sem neizpodbitno do zaključka, da je treba pri nas razjasniti najprej nekaj najvažnejših temeljnih pojmov in da nam bo šele potem na podlagi teh določenih stališč možno razpravljati o tekočih gledaliških dogodkih.

Že večkrat sem imel priliko govoriti o nazadovanju našega teatra v razmerju od naprednejših političnih, gospodarskih in splošno kulturnih razmer. Glavne znake tega nazadovanja sem našteval navadno v naslednjih pojavih: pregled repertoarja zadnjih sezon razodeva predvsem brezoslovnost, to je nepremišljeno izbiranje in nastavljanje dramskega sporeda brez preudarnega in smotrenega načrta; vprizoritve same so povečini prazne in površno pripravljene, manjka jim skupne igre, opredeljenih ali vsaj zanimivih igravskih osebnosti, dinamike, poživljaljoče sile, navdušenja in posebnih ambicij, vsebinsko so zmešane in razmesarjene, v izvedbi pa medle in dolgočasne; v igravskem osebju vladajo elementi, ki z bistvom našega narodnega gledališča niso niti v najmanjši zvezi; naši največji sodobni igralci so člani drugih teatrov; iz tega nujno sledi, da stoji naše igravstvo tudi v jezikovnem oziru na stopnji, ki ni vredna imena Narodnega gledališča; za slovenski igravski naraščaj se nihče ne briga, niti

uprava niti država, slovenskega izvežbanega dotoka sploh ni in tako bomo v tridesetih letih z našim osebjem prav tam, kjer smo danes; izvestna dnevna kritika te glavne napake našega teatra s svojim nepremišljenim in breznačelnim pisanjem podpira; občinstvo samo pa se je v zanimanju ohladilo in hodi v gledališče že vse bolj iz dolgočasja, kakor pa iz resne potrebe po umetnosti in izobrazbi.

Za vse te pojave pripisujem krivdo in odgovornost v prvi vrsti gledališkemu vodstvu, v drugi vrsti pa omenjeni dnevni gledališki kritiki.

Obtožujem vodstvo slovenskega Narodnega gledališča, da za izboljšanje zgoraj navedenih dejstev ni ukrenilo ničesar, temveč, da je nasprotno vse te škodljive grehe izza predvojnega časa preneslo v današnjo dobo, jih z lahkomišelnim ravnanjem negovalo in s svojimi nagnenji pospeševalo. Ponavljam, da se naše sedanje vodstvo svoje naloge ne zaveda in da mu prav tako niso jasne naloge in dolžnosti slovenskega in narodnega gledališča. Cilji našega narodnega gledališča so predvsem: ustanoviti pravo slovensko igravsko umetnost, pospeševati preko nje izvirna dramatična dela in jih poleg drugih dramskih del in svetovne literature dostojno predstavljati slovenskemu narodu. Koliko je naša povojna uprava za doseg te ciljev storila, pa bodo pokazala še razna tozadevna izvajanja.

Za danes se lotavam najprej vprašanja, ki se mi zdi za naše gledališko življenje najbolj odprto in pereče, to je namreč vprašanje tujih igravcev v slovenskem gledališču. Obravnavam zadevo na splošno, ker mi ne gre za imena, marveč za načela.

Znano je splošno, da so v slovenskem gledališču neslovenski igravci že od nekdaj igrali važno in skoro odločilno vlogo, in znano je nadalje, da jo igrajo še danes. Razlika je samo v tem, da so se predvojnimi češkimi in hrvatskim igravcem pridružili danes še Rusi. V koliko so vsi ti igravci pri nas upravičeni in koristni razvoju naše umetnosti, bom skušal dokazati v naslednjih izvajanjih. —

Izrazni material igravske umetnosti je poleg telesnih kretenj, jezik. Jezik pa je nekaj tako bistveno narodnega, nekaj tako samo-svojega in v svoji konstrukciji nekaj tako globokega in finega, da zahteva prav tako globokega, finega umevanja od strani poslušavca, ki ga dojema, še v večji meri pa od govornika, ki ga drugim podaja. Vsak jezik je v svoji zgradbi, barvi, ritmu, tempu, melodiji, neštetih nijansah itd. tako kompliciran material, da ga obvladajo v vseh teh potankostih in v izčiščeni idealni obliki samo tisti, ki so z njim zrastle, ki so jezik skozi vrsto let poslušali in govorili, ki imajo posebno razvit dar posluha in ki so v posluhu in govoru popolnoma proniknili v bistvo jezika. Iz tega sledi, da je mogoče to le pri govornikih oz. igravcih, ki jim je zadevni jezik materni jezik ali pa pri tistih, ki so se več let v posluhu in govoru bavili s tem jezikom. Zmožnosti se seveda spreminjajo po darovitosti izvajavcev. V načelu pa je izven dvoma gotovo, da je za umetniško obvladanje slehernega jezika potrebna gotova doba, ki v praksi presega pri pogojnih zmožnostih izvajavca navadno štiri do pet let. Seveda, kakor rečeno, je mnogo odvisno od

darovitosti, od jezika itd. Dokler pa igralec bistvenega sestavnega dela ne obvlada umetniško oblikovno, tako dolgo nima pravice izvajati svoje umetnosti in tako dolgo ga tudi narod ne more prištevati k svojim umetnikom. Zakaj umetnost je ideja in oblika obenem. Oblika igračeva pa je govor, je živa beseda, ki pa je v najtesnejši zvezi z narodovim bistvom samim. Pred vsem na tej podlagi zanikavam upravičenost sploh vsakega igralca, ki ne obvlada umetniško oblikovno tistega jezika, v katerem se izraža. Stojim na stališču: igralec je narodni umetnik samo takrat, kadar (poleg drugih potrebnih sposobnosti, seveda) v vseh potankostih obvlada obliko jezika, v katerem se izraža. Samo v tem primeru ga sme prištevati narod, v čigar jeziku govori, k svojim igravcem, torej k svoji narodni umetnosti. To je prvi pogoj.

Drugič pa trdim, da mora biti igralec, ki ga more slovenski narod prištevati k svojim narodnim umetnikom, tudi duhovno tako globoko ukoreninjen v naturi slovenskega naroda, da tvori njegova umetnost nekakšen refleks, nekakšno zgoščeno nekaterih ali vsaj ene poteze, ki je bistvena tudi slovenskemu narodu. Kajti le oni umetnik, ki vsebuje poteze slovenskega naroda, le oni bo tudi resnično slovensko izvajal igravsko umetnost. To je drugo, kar je osnovnega pomena pri igravcu.

S tem hočem povedati namreč, da se pri nas ne pojmuje pravilno bistva narodnega gledališča. Narodno gledališče ni samo slovenska dramatična literatura (še manj samo slovenska uprava) temveč narodno gledališče je v glavnem narodno igravstvo.

To bi bila teoretična plat, ki že a priori izključuje upravičenost tujega elementa v naši igravski umetnosti in ki jasno priča, da pri teh igravcih ne more biti govora kot o sestavnem delu narodne umetnosti.

V podporo svojih trditev navajam za primer prav značilno mesto iz govora, ki ga je govoril bivši upravnik Narodnega Pozorišta v Beogradu ob priliki slavnostne otvoritve splitskega gledališča. Milan Grol je dejal takrat med drugim tudi naslednje: »Igravska umetnost se prirodno razvija samo v nacionalni drami. Tipi in karakterji, katerih ne zamišlja igralec samo abstraktno, temveč jih tudi čuti, so za igravsko umetnost isto, kar je živ model za vpodabljačo umetnost. Materni jezik, katerega igralec ne pozna samo iz slovarja, slovnice in dnevne frazeologije, temveč čuti njegove najtanjše posebnosti, barvo vokalov in vse neartikulirane izraze, ta jezik je za igravsko dikcijo edina popolna klaviatura. Če torej želite svoje gledališče, morate imeti svoje igralce in svojo dramo, v svojem jeziku pisano in rojeno. In le igralci, ki zamorejo ustvariti ljudi po živih modelih iz svoje srede, pri popolnem občutju življenja v sebi in okoli sebe, so zmogni uspešno zamišljati in ustvarjati svet drugega podnebja, druge mentalitete in druge kulture.«

Pekojni režiser naše drame Rus Boris Putjata pa je zapisal: »Gledališče se bo čutilo samostojno in silno le tedaj, kadar bodo v njem — kakor v vrtu — lastne sadike, na katerih bodo mlade cepljenke rastle prve dni pod istimi pogoji in na istih tleh kakor sad sam.« (Gled. list 1924-25.)

Tem ugotovitvam se pridružujejo še druge prevesno praktičnega značaja. Dolgotrajne izkušnje so pokazale tudi sledeče nedostatke.

Slovensko gledališče je dobivalo svoje moči navadno iz Češke, Hrvaške, danes po vojni tudi iz Rusije. Precej umevno je, da iz

čeških, hrvatskih in ruskih vse bolje od naših urejenih razmer ne prihajajo k nam ravno najboljši, preizkušeni igralci ali umetniške osebnosti. Vsi taki igralci so ostali vedno rajši na domačih velikomestnih odrih in niso hodili nikdar iz golega bratskega navdušenja v naše puste ljubljanske razmere, povrh pa še z nepoznanjem jezika. V Ljubljano so prihajali več ali manj vedno le igralci začetniki, ki so absolvirali v slovenskem gledališču le nekakšno praktično šolo in so po primernem času zopet odšli; ali so bili to igralci podrejenih kvalit, ki so bili rajši v tujini prvi kakor v domovini zadnji; ali pa so bili končno tudi igralci, ki bi jih morda v domovini sploh ne mogli porabiti in ki so v Ljubljani ugodno živeli in igrali v udobnem ozračju našega »gostoljubnega« teatra itak že glavno vlogo. Častnih izjem je le malo. Večina pa je bila vesela, da je prišla pri nas do tako odličnega mesta, kakor ga jim je intendantca in kritika vedno odkazovala.

Druga stvar je ta, da tak priseljeni igralec, ki že sam po sebi — vsaj po večini — ne pojmuje svojega poklica sposobno globino, izgubi počasi še tisto malo veselja, ko vidi, da ne razume niti jezika, in torej tudi ne dela. Eventuelno idealno navdušenje za domačo umetnost pri njih tudi odpade in kar se tiče ljubezni do slovenskih bratov je — v praksi namreč — navadno tako, da čutimo to ljubezen do bratov samo mi Slovenci, drugi bratje do nas pa prav nič.

Še hujše posledice ima prevesno tuji element v igravstvu na domače igravce same. Pri nas je namreč vsaka intendantca prakticirala vedno v tem smislu, da je odkazovala povabljenim tujcem vedno tista mesta, ki so ostala prazna po Borštniku, Nučiču, Borštnikovi itd., to se pravi vodilna. Igravec pa se čuti na domačih tleh in na korist tujcem nerad zapostavljenega. Zlasti če vidi, da jim v zmožnostih prav nič ne zaostaja.* In ker so pri nas navadno voditelji tujci — je polagoma zamrla ambicijoznost domačinov, popustila je delavnost in ljubezen do stvari in v vse domače igravce je zlezal mlačen, da celo odporen duh, ki še danes močno kvarno vpliva na vrednost vpriporitev. Vrhutega so igralci v tujih režijah tudi nehoti pod vplivom tujega jezika ali vsaj tuje izreke slovenskega jezika. Ne samo, da ima že nerazumevanje med igralci in režiserji samo po sebi do skrajnosti slabe posledice, se sčasoma pojavlja tudi nevarnost, da slovenski igralci pod vplivom neprestanega poslušanja spačenega jezika v glavnih vlogah, tudi sami zgublajo smisel in posluš za čisto slovenščino in da, ker so prav v tem oziru brez kontrole, tudi sami zapadajo v spačenost ali vsaj površnost govornice. Kdor poslušča danes jezik naših igravcev, mi bo v tem oziru gotovo pritrtil.

To neobvladanje jezika s strani tujcev pa ovira tudi potek skušenj. Gotovo je namreč, da porabi igralec, ki se uči vloge v tujem

* Kako čudovite izrastke požene lahko ta zamaknjena čednost naše uprave, nam priča najlepše znani dogodek, ko je ravnatelj Pavel Golia leta 1920 kar zviška angažiral vso takrat gostujočo družbo ruskih igravcev, to je 13 po številu! Isti gospod ravnatelj je dejal tudi leta 1920 odhajajočemu režiserju in bivšemu šefu ljubljanske drame Nučiču tele globoke besede: »Saj lahko greste, na mesto Vas bom o že Rusa dobili!«

jeziku, neprimerno več časa, kakor pa oni, ki jezik obvlada. Gotovo je tudi, da pri tem študiju zanemarja ali jezikovno ali pa vsebinsko plat. Če študira vsebinsko, potem je zanemaril jezikovno, če je predelal jezikovno, pa je opešal vsebinsko. Za o b o j e ni časa. Vzlic temu pa se morajo skušnje iz podobnih ozirov razširiti in režiserji, oziroma tisti, ki pazijo na izgovorjavo jezika, potrošijo toliko časa in energije samo pri tujcih, dočim bi jo morali sicer v normalnih razmerah porabiti za domače igravce, zlasti ker šola v jezikovnem pogledu ne nudi zadostne podlage. Dramaturg ali režiser se na ta način toliko ukvarjata s tujci, da v tem jezikovnem kaosu sploh pozabljata na domačine, ki tudi ne govorijo prav vzorne književne slovenščine.

Razvidno je nadalje, da iz teh in podobnih razlogov nikakor ne more priti do domačega naraščaja. Ker ni poskrbljeno za primerno strokovno izobrazbo domačega naraščaja, predvsem ni poskrbljeno za jezikovno izobrazbo, naraščaj sploh odpade in to se je tudi v vseh časih slovenskega gledališča bridko poznalo in se občuti še danes. Slovensko gledališče sploh nima naraščaja. Kajti k naraščaju ne štejem vsakega mladega človeka, ki je pri teatru in ki raste, temveč štejem k naraščaju le one, ki se sistematično in vestno za gledališki poklic pripravljajo in strokovno izobrazujejo.

Najhujše posledice pa ima to gospodarstvo s tujimi igravci na občinstvo samo. To se namreč počasi in podzavedno odvaja zvokom čiste slovenščine in se pod vplivom vlog, ki jih čuje prevesno v taki mešanici in pod vplivom časa popolnoma odtuji slovenščini in tako tistemu delu gledališča, ki bi ga moralo kot negovališče materinskega jezika v največji meri nuditi. Tudi občinstvo zgubi smisel in posluh za jezik. Drugi, razsodnejši del občinstva, pa polagoma pojenja v zanimanju, zanemarja dramske pa tudi operne predstave iz enostavnega vzroka, ker se spačena slovenščina in raditega tudi nedovršeno podane vprizoritve upirajo njegovemu zdravemu čutu.

Občinstvu bi človek še ne zameril. Občinstvo ne misli nikoli. Občinstvo samo čuti. In še čuti navadno tako, kakor je vzgojeno po svojih učiteljih in ozgojevalcih. Med učitelje publike pa štejem v prvi vrsti dnevno in časopisno kritiko.

O naši dnevni gledališki kritiki, o njenem znanju, vrednosti in vplivih na občinstvo pa enkrat o priliki.

Ivan Grahor:

◆◆◆

Panevropa.

V »Mladini« sem z dvema člankoma poskušal narisati položaj, v katerem se nahaja Slovenija in ki je izhodišče našega mladega pokreta. Javnost mi je tedaj očitala skepsu — menda mojo osebno, ker naš pokret o življenju ne dvomi, — in ni me iznenadila. Kajti če človek zagleda tako temno sliko, kakor je slovenska resničnost, »izgubi korajžo«. Mlad človek pa je lahko toliko mlad, da stopi od te slike v svet in pogleda, če ni morda le temen oblak zasenčil obzorja. Tako se je zgodilo. Primorski omladinci so videli sliko Slovenije oskrunjene od blizu, zato

so šli v svet prvi in danes zahtevajo od slovenske inteligence, da počasi sledi.

Slovani smo silno mirneljubno pleme, ki od svetovne vojne neprenehoma umiramo — vsi srečni, če le slišimo besedo mir, večni mir. Vse, kar se na svetu godi: oboroževanje, konference, posredovanje Amerike, vojaške pogodbe, Zveza narodov, vojna v kolonijah in podobno, razlaga naše časopisje kot dokaz za zmagoviti pohod mirovne ideje. Vsaka pogodba dobi v Ženevi mirovno spričevalo in roče se mirovni načrti za razdelitev sveta.

Tako je prišla na papirni svet tudi Panevropa in napolnila glave nemške, češke, slovenske in dr. inteligence, ki ima vedno več načrtov kakor evropski diplomati. Priznati moramo, da je pojav panevropske misli zelo značilen za našo dobo; ne, ker bi pomenil obliko miru, temveč, ker dokazuje, da gospodarske zahteve zmagujejo nad političnimi mejami.

Moderna tehnika je v kapitalistični družbi na kraju svoje zgodovinske naloge. Kapital izvaja koncentracijo svojih sil, kakor bi se pripravljaval k največjemu naporu, da odstrani poslednje meje v veliki zgradbi svetovnega gospodarstva. Današnji gospodarski sistem mora postati svetovna enota, sicer propade.

Zunanji boj kapitalizma je torej jasen. Ob tako silni tehniki svetovne industrije ne moreta živeti dva bistveno nasprotna gospodarska sistema. Če pa že obstojata, ker Rusija uvaja nov, socialistični sistem, tedaj bo odločil boj z zmago močnejšega, naprednejšega. Vsak praktičen človek pa ve, da je kapital vsemogočen. Nahajamo se v boju za njegov obstanek oz. popolnost.

Gospodarsko - družabni red, ki bi obsegal vseh 5 kontinentov kot enoto, bi s tem dobil človeško spričevalo. Ustvaritev take gospodarske enote je ideal nacionalnih ekonomov od Ricarda do Rathenaua. Svetovna vojna je bila točka v procesu kapitalizma. Takrat je vsaka velika država pomenila gospodarsko enoto, ki je bila na videz že samostojna in se hotela ojačiti z novimi pokrajinami. Glavna tekmeča sta bili Anglija in Nemčija. Toda zmagal je tretji — Zedinjene države. Militaristična trgovina je torej splošno pospešila prenos težišča na zapad; koncentracija kapitala in moči se vrši na škodo Evrope. To je popolnoma v skladu z zakoni kapitala. Svetovna industrija se po zakladnem kapitalu druži v sindikate in truste ki so po bankah v stiku z žariščem — ameriškim zlatim kapitalom. Razdejana Evropa je padla v odvisnost, kakor vidimo v odplačevanju dolgov, pa direktno v 100-letno sužnost. Dejansko je to samo poslednja faza v razvoju kapitalističnega sveta. Amerika je tako daleč, da se zdi Evropa še nekoliko samostojna, in v tem upanju skušajo evropske skupine rešiti, kar je mogoče. Anglija je hitela urediti račune z Ameriko, pritiska na svoje dolžnike in tako lovi ravnotežje. Pobira evropsko zlato in ga pošlje stricu Samu, misleč, da s tem oslabi svoje sosedo, v dominionih pa pada njen vpliv vedno bolj. Z njo se bori zavezniška Francija, ki je naložila svoj kapital v nove države, Nemčija se rešuje med zapadom in Rusijo. Italija je sicer za sto let odvisna od Amerike, pridobila pa jo je za svoj načrt in uživa vse ugodnosti bistrega potnika.

Že prenos kapitalističnega težišča je torej povzročil v Evropi veliko zmedo, ki večja nasprotja in vodi do novih vojn. Pred Ameriko pa družita te države sosedstvo in želja narodov po »mirnem sožitju«. Na ti podlagi so teoretiki zamislili zvezo evropskega gospodarstva in razdeliti svet v pet enot. Eno skupino imenujejo Panevropa, Rusijo puste samostojno — kot garancijo za mir.

Naša javnost, ki je navdušena za Zvezo narodov, se veseli takih načrtov. Pričakuje pač konsolidacije in upa, da najde pozneje rešitev drugih problemov, kakor so narodne manjšine, lokalne krize itd. Panevropa pa je še manj konkretna kot

Zveza narodov. Delitev v Panameriko, Britansko zvezo, Panevropo, Rusijo in Vzhodno Azijo je nezmisljivo. Kapitalistično gospodarstvo prizna samo eno enoto, ki se šele tvori, a ima že danes železno — militaristično ogrodje; njene vezi se nategujejo čez zemeljsko oblo. Zdi se, da kmalu oklenejo Rusijo in zlomijo njeno mlado polsocialistično gospodarstvo. Panevropa pa že sama nudi zadosten primer, da je nemogoča tudi vsaka posamezna enota v sebi.

Ostanki držav kot gospodarskih enot so v Evropi še krepki in podlaga trajnega boja kapitalističnih skupin. Zunanja zveza teh nasprotij ne odpravi, ker imajo globlje korenine. Svetovna vojna je postavila politične meje, ki jih državni kapitalizem izkorišča in umetno vzdržuje. Organiziral je nacionalni šovinizem, ki goji imperialistično razpoloženje in postaja najsilnejše orožje reakcionarne buržuazije. Nasprotja med Francijo, Nemčijo, Poljsko, Češkoslovaško, Italijo, Jugoslavijo, Madjarsko, Grčijo, Bolgarijo itd. so zrastle z obstoječim družabnim redom in bodo v njem vedno ostale. Boj med njimi je proces modernega kapitalizma, ki s koncentracijo ustvarja internacionalno kasto milijarderjev. Tu leži vzrok novih vojn, osveta premagancev, imperialistična doba malomeščanskih narodov itd.

Drugi vzrok sedanjega političnega položaja je zastoj evropske industrije, ki se je bila po vojni že okrepila in obnovila razdejane pokrajine, prepolnila tržišča in zašla v nov trgovski boj. Anglija izgublja tržišče v Kanadi in Avstraliji, Francija hoče po obnovi zvišati izvoz, Nemčija je vrgla na trg ogromne množine blaga, vodi carinsko vojno proti Poljski. Kakor pred vojno, tako tudi zdaj, grozi nadprodukcija. Odloča pa ne evropski, temveč svetovni trg, zato je vsaka domača carinska zveza izključena.

Tretji vzrok evropske razprtije je torej vprašanje kolonij.

Četrty in glavni vzrok gospodarske in politične krize pa je način kapitalistične proizvodnje, ki povzroča socialen razpad Evrope. Vršti se proletarizacija podjarmljenih narodov. Obubožano prebivalstvo kupuje vedno manj in konkurenca raste. Boj za trg in za nahajališča sirovin že divja; imperializem kulminira. Doma pa strada vedno večja armada brezposelnih, vedno silnejši je odpor proletariata in kmetov zoper gospodo, zoper vojno in novo zasužnjevanje. Kapital gre preko vsega z brutalno silo in borznimi spekulacijami. Vedno večji spopadi so na obzorju: anarhija ali vojna.

Buržuazija hoče potlačiti socialno revolucijo z novimi gesli in metodami, ki bi vpregle malomeščanstvo v državno diktaturo kapitala. To se ji lahko začasno posreči, v bodočnosti pa sledi taki rešitvi anarhija. Če je kak položaj žalosten, tedaj je pač najbolj žalosten pojav zapadne Evrope, ki je sama rodila in redi svojega krvnika, nečloveški kapitalizem.

Nemci so prepričani, da jim ni treba deliti zapadne usode in predlagajo recept Panevropo. Anglijo izključiti, trgovati z Rusijo in tako privilegirano nadaljevati imperialistične priprave; to je cilj nemške kapitalistične družbe. Panevropa je torej nemški izum, nemško nadomestilo Zveze narodov, ki se pa od nje močno razlikuje.

Zvezo narodov so ustanovile zmagovite velesile, da ohranijo sad zmag. Njihov namen ni bila le obramba političnih mej, temveč prosta pot kapitalu, ki je hotel po vojni varno naložiti posojila v razdejano evropsko gospodarstvo. Zapadni kapital je v tekmi z dolarjem preplaval male države in jih priklenil na Anglijo ozir. na Francijo. Položaj je bil ugoden in Zveza narodov naj bi ga vzdržala tako dolgo, da se posreči obnoviti v Rusiji stari režim in z njim največje evropsko tržišče, obenem pa tudi razdeliti Azijo med velesile. Zveza narodov je bila diplomatska

oblika borbe med kapitalističnim svetom in delavsko-kmečko Rusijo. Predno pa se je Angliji posrečilo pridobiti Nemčijo, se je Rusija tako uredila, da so kapitalisti preko svojih vlad obnovili z njo trgovske odnošaje. Čehoslovaška ima v Moskvi trgovsko misijo za velika tekstilna naročila, angleška in ameriška kovinska industrija delata za Rusijo vedno več, Italija ponuja velike tekstilne zaloge itd. To je dalo nemškemu kapitalu nov pogum in v stratežnem hipu je sklenil s Sovjetsko Rusijo prijateljski pakt. Bolj pametno je pač uporabiti direktne kot pa indirektno predpravice.

Gospodarski razvoj je torej v poslednjih letih odločil zoper kapitalistično gospodarsko enoto in ojačil položaj Rusije. Panslavist bi rekel, da prihaja doba Slovanstva.

Poda razvoj ni razbil samo Zveze narodov, onemogočil je tudi utrditev kapitalističnega obroča zoper Rusijo. Panevropa je ostala v ustih nemških grofov. Nemčija ni postala središče kake gospodarske enote, temveč za kapitalistično Evropo negativni element, ki zdaj še bolj ogroža »svetovni mir«. V zemlji novih nasprotij korenini tudi imperializem Italije, ki pod diktaturo seda na svoje mesto 40 milijonskega naroda. To naj zadošča v označbo dobe in tal, na katerih poganjajo utopične delitve sveta.

Neki češki novinar je v razpravi z nemškim pokretom za Panevropo pripomnil, da slovanske države ne bodo hotele v zvezo brez Rusije. Zato so izločili tudi Anglijo. Zdaj pač ni govora o mirovni zvezi. Poljska, Češka in Rumunska gledajo v nejasno bodočnost, Jugoslavija se o Panevropi ne bo izjavila, ker upa v Zvezo narodov.

V gospodarski zvezi bi nad Jugoslavijo še bolj zavladal inozemski kapital; mlada industrija bi zamrla ali pa prešla v tuje roke, kar bi pomenilo gospodarski in kulturni padec dežele. Politično bi država ohranila sedanje meje, njen pomen pa bi občutno padel. Slovenski kapitalisti so gotovo proti taki rešitvi.

Ostane torej okrhana Zveza narodov, kjer Jugoslavija kot mala država nima besede. Položaj na vzhodu in doma sili imperialistične države v napad na Sovrusijo. V takem slučaju bi naša armada dobro služila Angliji in zato svetuje dr. Korošec vladi, naj se nasloni na Anglijo. Kaj naj bi za to dobila, ne ve nihče; najbrže kak košček Albanije. Kupčija je torej slaba in izhod za silo.

V »Nar. dnevniku« se je pojavil dopis iz Monakova, ki prinaša drugačno perspektivo, — namreč čisto trgovsko. Jugoslavija naj prizna Rusijo, kakršna je, da v skrajnem hipu še dobi življensko vez z največjo slovansko državo. Danes dobivamo ruski petrolej preko Dunaja, kjer ga »deboljševizirajo«, naša industrija pa nima izvoza.

To je delno razumevanje mednarodnega položaja in sodobno. Za Slovence pa je napredek in pomen največje slovanske države življensko vprašanje. Govorim najmanj za desetih primorskih Slovencev, če rečem, da gledamo z zaupanjem na vzhod in skušamo razumeti gigantski boj dveh svetov. Kdor ga ne vidi — tava, kdor ga zakriva — je sovražnik resnice in samoodločbe narodov.

Tak je približno pogled naše omladine. Višina moderne tehnike nam jamči, da je blizu nov družabno-gospodarski red, ki prinese rešitev socialnega in narodnega problema. Čimbolj se krha kapitalistični kolos, tem mirnejši bo prehod v kulturno dobo človeštva. Zato v našem ljudstvu ni obupa. Ob bolnem telesu kapitalističnih držav stoji mlad slovenski narod — vedrega čela.

Fr. Veber:

Sokrat.

(Moderna slika iz davne preteklosti.)

Sokrat v rodbini in javnem življenju.**B. Z vidika motivov sodobne komedije.**

Predno orišem posamezne faze Sokratovega življenja od prvih početkov njegove moške dobe do njegove smrti, bo umestno, da si zastavim vprašanje, kaj je pravzaprav gnalo sodobne komediografe do crisanih in podobnih izpadov na njegovo osebnost. To vprašanje postaja tem nujnejše, čim bolj naj se po sodobni komediji podana negativna slika Sokratovega značaja oddaljuje od pozitivne, historične. Ali so bili tedanji pisatelji z Aristofanom na čelu vsaj zase prepričani, da je njihov Sokrat pravi, živi Sokrat, ali pa so Atencem nameoma prikazovali Sokrata v napačni luči? In kako so mogli biti prepričani o resničnosti svoje slike, ko so vendar imeli Sokrata takorekoč dnevno pred seboj, Sokrata, ki se ni nikjer in nikoli skrival, temveč čigar življenje je prav po najznačilnejših svojih straneh sličilo odprti knjigi, v katero je mogel vsakdo pogledati, kolikor je spleh bil za to voljan in sposoben? Če pa v resničnost svoje slike tudi sami niso verjeli, kako so si mogli upati, da nudijo atenskemu ljudstvu tako gorostasno potvorjeno sliko Sokrata, ki ga je to ljudstvo samo dobro poznalo, se namara tudi čudilo vnanji formi njegovega udejstvovanja, a obenem vedelo in videlo, da so te forme brezprimerne nesebičnosti, resnicoljubnosti in pravičnosti? Ti pesniki bi lahko vse to počenjali z glavnimi tedanjimi sofisti, ki so prihajali iz tujine in se vrteli le okrog izbranih aristokratov ali bogatašev, v »salonih«, sploh povsod tam, kjer so mogli pričakovati mastne dohodke, a ljudstvo je bilo deveta briga njim in — oni ljudstvu. Kako pa, da se je mogla sodobna komedija tako vehementno in koncentrično obrniti proti vsemu ljudstvu znanemu Sokratu domačinu in to prav komedija, namenjena najširšim plastem atenskega naroda? To vprašanje zahteva globljo analizo ali pa nam ostane naprej v temo zakrita istinita slika historičnega Sokrata.

V tem stiku je važno že omenjeno dejstvo, da nahajamo tudi na Sokratu tedanje komedije nedvomno resnične poteze, na katere opetovano opozarjata tudi najvernejša naša poročevalca Ksenofon in Platon. Pozoren pa mora postati človek, ko vidi, da zadevajo prav sem spadajoče označbe, kolikor jih nahajamo v tej komediji, predvsem samo vnanje, take strani na Sokratu, ki jih že prav povprečni človek na istinitem Sokratu enostavno ni mogel prezreti, najsi je prišel z njim v globlje ali slučajne, trajnejše ali trenutne stike. Najboljša priča za to je sam sistematičen Sokratov napadalec Aristofanes, ki slika v svojih »Oblakih« Sokrata med drugim tudi takole: da skrbi prav malo za svojo udobnost, pač pa se ves posveča vedi ali razglabljanju in to do pozne noči; da pojasnjuje in utemeljuje svoje teze s primeri iz navadnega, vsakdanjega življenja; da je velik prijatelj učenih razgovorov; da koraka bos po ulici in obrača križem oči (da vidi, koga more vjeti

v mrežo svojih vprašanj); da preizkuša sposobnosti in značaj novincev, predno jih sprejme v krog svojih ožjih znancev; da navaja svoje mlade prijatelje k vztrajnosti, utrjevanju in zmernosti, predvsem pa k spoznavanju in preizkušanju samega sebe itd. K takim resničnim potezom pa se pridružijo v istih »Oblakih« poteze, ki tvore v svoji celokupnosti že prej podano karikaturu historičnega Sokrata, ki je tu vsled neprestanega razmišljanja že ves bled in se nikoli ne gane iz svoje kože; ker pozablja na dnevno umivanje, je strahotno umazan in tako beraško reven, do mra ukrasti suknjo; za svoj pouk jemlje honorar kakor vsak pravi sofist, pa je k temu še neznošen bahač; lasti si moč čarovnika in slepomiši z lahkovernostjo nevedne mase. To vnanjo karikaturu izpopolnjuje sorazmerno enaka karikatura njegovih idej: češ, da navaja svoje učence, naj se učé reči nad in pod zemljo; da se peča z vsemi mogočimi panogami, z astronomijo, geometrijo in geografijo; da razvija meteorološke teorije bliska, groma in dežja, posebno pa še, da razpravlja o zraku; da je brezbožen ateist, ki zametuje narodno religijo in moli le k neki sveti trojici zraka, etra, oblakov ali tudi diha, kaosa, zraka itd.; da uvaja interesente v poetiko in gramatiko kot neobhodno predpripravo za sposobnost političnega in sodnega govora, pri čemer da je nekak specialist v iznajdbi sudnozagovorniških fint in trikov. Kar podaja Aristofanes sistematično, delajo ali so delali drugi posamično; vseskozi pa nahajamo to zanimivo diskrepanco med resničnimi in neresničnimi potezami, pri čemer se tičejo tu prve takih vnanjih strani na istinitem Sokratu, ki so bile vsem očitne, druge pa vsega tega na njem, čigar neresničnost ni mogla biti v toliki meri jasna že onemu, ki je Sokrata le na zunaj poznal. N. pr. tudi že omenjeni Eupolis ga označuje stopnjevale kot človeka, ki o vsem mogočem razmišlja, ki poje pri pojedini slavo-peve, v istem trenutku pa — krade žlice. Človek ima nehote vtis, da je tedanja komedija hotela pridobiti ljudstvo za s v o j e pojmovanje Sokratovega delovanja s tem, da se glede zgolj v n a n j i h in najpriprostejšemu človeku dostopnih potez ni mnogo oddaljevala od originala, mu pa zato pripisovala prav malo vredne n o t r a n j e nagibe in motive in ga torej p o s v o j e risala tam, kjer ji vsaj v toliki meri ni mogla groziti kontrola javnega mnenja. In celo glede opisanih ter več ali manj resničnih zgolj vnanjih in značajno indiferentnih potez si je preračunano rada izbirala le take do ekscentričnosti izjemne slučaje, s katerimi naj bi prav pred očmi priprostega ljudstva povsem soglašala taka notranjost Sokratova, ki naj bi jo to ljudstvo po intencijah te komedije v njem spoznalo.

In nepopisna rafiniranost takega preračunanega obrekovanja in natolcevanja je zavedla isto komedijo časih tako daleč, da je na posameznih točkah, računajoč z vnanjim učinkom — na odru, bizarno skvarila tudi zgolj vnanje plati na Sokratu; to vidimo jasno pri Aristofanu, ki postavlja na oder n. pr. umazanega in totalno shujšanega Sokrata. Že prvi pogled skoro na vsako stran spisov Ksenofona in Platona pa nam tudi v takih več ali manj formalnih ozirih prikaže bistveno drugačnega Sokrata. Ksenofonov in Platonov Sokrat ne čepi v svoji koži, temveč deluje javno, v telovadnicah, na ulici, na trgu, zapleta javno v

razgovore vsakega, politike in obrtnike, znanstvenike in pesnike, celo pri — prostitutkah išče načelne strani njihovega »poklica«. Ta Sokrat pretežno prav ni doma, ta Sokrat ne špekulira v samoti in se tudi ne uči iz zaprašjenih knjig, temveč neposredno iz dnevnega zasebnega in javnega življenja samega. Ta Sokrat je zato nedvomno tudi telesno bil zdrav in krepak in je po izrečnem Ksenofonovem sporočilu nagibal celo k debelosti. Ksenofonov in Platonov Sokrat je dalje povsem domač tudi v najizbranejši družbi, ki bi pač komaj mogla videti v svoji sredini umazanega in kaj malo dišečega človeka; ta Sokrat ima po prestanem kroku v taki družbi prvo skrb, da se skoplje, ta Sokrat ni po svojih besedah, ne po svojem življenju nikak suhoparen koščen moralist, temveč duhovito-zabavnega humorja poln družabnik, ki je le zaklet sovražnik vsake neresnice, krivice ter ošabnosti, posebno pa še ošabnosti vsled kakršnegakoli le navideznega znanja. In ta Sokrat se za resnico in pravico ni boril samo teoretično, temveč, kot bo nam pokazal oris nadaljnjega njegovega življenja, tudi tam, kjer so iz strahu pred cveto razpaljenih množic ali mogočnih tiranov odnehali tudi najidealnejši njegovi sodobniki, kakor mu je tudi samo ta življenska borba za resnico in pravico prinesla končno smrtno obsodbo. Neizprosno odkrivanje navideznega znanja in vzporedne prazne nadutosti pa je bil naravnost prostovoljno izbrani poklic tega Sokrata, ki trči zato pri prvem vstopu v širšo javnost kaj značilno na nekega po občem mnenju zelo modrega politika; kratek razgovor z njim pa pokaže, da je ta politik vse drugo to, kar se zdi sam sebi in drugim. In ko ga je izkušal Sokrat o tem tudi prepričati, je dosegel le toliko, da ga je ta navidezni modrijan s svojimi pristaši vred pričel srdito sovražiti. Sokrat sam pa da je pri odhodu le toliko izjavil, da sicer oba (on in tisti politik) nič pravega ne vesta, da pa je sam vsaj toliko na boljšem, kolikor si ne domišlja vedeti, česar ne ve, dočim oni mož nič ne ve, pa si domišlja, da vse ve; nadaljnji taki in podobni prizori se pri Ksenofonu in Platonu kar kopičijo. Ksenofonov in Platonov Sokrat je tudi od očitane mu brezbožnosti tako daleč oddaljen, da pričinja v duhu religije svoje domovine dnevno delo z molitvijo k Solncu, da navaja svoje učence, naj v svojem praktičnem udejstvovanju striktno sledijo temu, kar predpisuje država, in to v vsakem, tudi v verskem oziru, da tik pred trenutkom, ko stori zadnji dih, naprosi svojega prijatelja, naj daruje bogu zdravja petelina. Ta Sokrat je tudi sicer dajal, atenskemu ljudstvu neprestane zglede idealnega narodno-državnega življenja: na bojiščih zre za domovino mirno smrti v obraz, v rodbini navaja svojega sina k hvaležnosti do njegove matere, ki da se je zanj toliko žrtvovala od njegovega prvega diha naprej. Ksenofonov in Platonov Sokrat se končno zavedno obrača od vseh naravoslovno-kozmologičnih ter podobnih špekulacij svojih prednikov in najde edino glavno torišče svojega teoretičnega razglabljanja v vprašanih dobrega in zlega in na tem naprotju slonečih problemih človeške družbe; to bo nam jasno pokazal tudi poseben oris njegovega nauka. Ta Sokrat tudi nič bolj ne sovraži nego puhle retorične fraze in kakršnikoli sodno-zagovorniški triki so mu bili tako neznani, da se jih ne samo ni hotel, temveč enostavno ni mogel posluževati niti

v onih usodnih trenutkih, ko bi samo tem potem mogel odvrtni od sebe sicer neizogibno smrtno obsodbo tedanje ljudske porote, ki je bila že tako korumpirana, da je oproščala samo one, ki so vplivali nanjo z blagodnečimi frazami ali ji ponižno izvabljali solze sočutja in — ženskosubjektivnega usmiljenja. Ta Sokrat pa vsega tega ni ne hotel ne znal, pač pa je ta Sokrat še s svojo smrtjo izkazal svojo neomahljivo pokorščino državi in njenim zakonom: odločno je odklonil, da ga osvobodijo njegovi prijatelji, in utemeljil svoj sklep, da prevzame nase zakonite posledice enako zakonite, dasi krivične smrtne obsodbe, s tem, da se krivica ne popravlja — s krivico.

Če povzamemo vse, se zdi, da je bil v tem Sokratu naravnost utelešen oni ideal, ki ga je po več nego dvatisoč letih tudi naš — Cankar umetniško zasanjal in z instinktivno bolestjo izkušal udejestviti. In kaj so storili, oziroma hoteli storiti tedanji komediografi iz te torej v najidealnejšem smislu besede c a n k a r i j a n s k e osebnosti: v najboljšem slučaju pravcato strašilo za »pridne« otroke in ženske, v najslabšem primeru pa enako strašilo za zrele može, prav kolikor jim je edina in glavna skrb duševno in telesno blagostanje države in naroda. Odkod torej ta anahronistični prepad med Sokratom, ki ga je risala sodobna komedija in k a k o r g a je risala. Da odgovorim na to vprašanje, moram predvsem spomniti na svoječasi oris onega kulturno-historičnega ozadja v tedanjem starogrškem življu, čigar vnanji znak je bila tudi tedanja atenska sofistika. Ko so bile padle meje že orisane dotedanje »klasične objektivitete« v zasebnem in javnem življenju tedanjega starega Grka, ki so ga prej silile k temu, da se je instinktivno podrejal celoti in gledal nase le z vidika po tiscletni tradiciji sankcionirane celokupnosti, in ko je vzporedno s tem vedno vehementneje pričel stopati v ospredje interes posameznika, vsa celokupnost in to kot rodbina, narod in država pa dobivati svoj pomen samo toliko, kolikor naj služi temu ali drugemu p o e d i n c u, je tudi dotedaj nakopičeno politično, gospodarsko in moralno dobrostanje atenskega ljudstva pričelo s strahovito brzino drseti navzdol, dokler ni prav proti koncu Sokratovega javnega delovanja nepovratno izginilo. Prejšnja atenska velesila je postala nekaka špartanska kolonija, odpadlo je na stotine prejšnjih podložnih provinc, z njimi pa hkrati dotedaj neusahljivi studeneč materijelnega blagostanja. Politično zanimanje je prav v najširših plasteh skeroda izumrlo, mesto prejšnje požrtvovalnosti je pričela grasirati podkupljivost in prejšnjo polno državno blagajno, ki je bila namenjena fizičnemu in duševnemu napredku vsega naroda, je nadomeščala sedanja prazna, ki je imela le to funkcijo, da manjše nezakornitosti vzdržuje in s tem večje — prikriva. Jasno je, da pri takih prilikah tudi ni bilo več mesta za prejšnje slepo spcštovanje državnih avtoritet in prejšnje otroško-naivno verovanje v državne bogove: pojem avtoritete se je umaknil pojmu bogastva, pojem vere pa se je spremenil v pojem nevednosti. In tako je ona svoječ as orisana razvojno-nujna in na sebi hvalevredna geneza starogrške duše od prvotne totalne h a r m o n i j e m e d s u b j e k t o m i n o b j e k t o m d o p r e v a l e n c e s u b j e k t a i n v z p o r e d n e g a s u b j e k t i v n o - z a s e b n e g a m o m e n t a v e d l a d o v s e g a t e g a, k a r

je orisana sofistika tudi izrecno in v teoriji zastopala, do totalne korupcije na vseh koncih in krajih, ki je — in to za vsakega očividno — pretila z brzim poginom celega naroda. Predvsem pa so to videli — razven Sokrata! — nekateri dobri patrijoti, kojih edina napaka je bila, da so pač bridko občutili žalostno razliko med preteklostjo in sedanjostjo, da pa te sedanjosti — in to v nasprotju s Sokratom! — niso razvojno razumeli. Zato so videli ti možje edino rešitev narodovo v takojšnji vrnitvi k »zlatim starim časom«, ko da je bilo politično življenje pošteno, нравstveno čisto, versko iskreno, vse pa prepojeno z živim občutkom železnega državnega reda. Merjeni po svoji sedanjosti so bili ti možje torej na vseh poljih javnega življenja ne samo konservativni, temveč naravnost reakcijonarni in so se zato z največjim srdom obračali proti vsem sodobnim novotarijam v znanosti kakor tudi v retoriki in umetnosti. Saj so v teh novotarijah videli glavni vzrok narodovega propadanja, boj proti tem novotarijam jim je bil enak boju za narodov povratek k srečni minulosti. Jasno je, da ti možje tudi do Sokrata niso mogli imeti prav nobenih simpatij.

Še jasnejše pa postane to, če si le nakratko ogledamo tudi ostalo značajno strukturo teh patrijotov in to na zgledu poznejšega glavnega Sokratovega tožitelja, ki je bil očividno že prej njih duševni inspirator in finančni vodja. Je to tedanji atenski usnjarski industrijalec Anitos, mož nedvornih moralnih kvalit, a s kaj nizkim duševnim obzorjem, ki je imel smisel le za vidne in tipne, sploh praktične strani človeškega življenja, pa bil slep za vsako zgolj teoretično-idejno udejstvovanje. Zato je mnogo storil n. pr. v trgovini in industriji in tudi na poljih državne uprave, dočim mu je bila znanost brezpomembna in celo kvarna, kolikor absorbira moči, ki bi sicer bile proste za produkcijo materijelnih vrednot. In isto znanost je on moral iz vse duše obsojati, ko je videl, kako služi prosvetnim namenem in sama suvereno pretresava zanj najkočljivejša vprašanja človeškega življenja, kot se tičejo n. pr. državne oblike, dobrega in zlega, verskih naukov itd. V taki znanosti je videl neposredno nevarnost za obstoj glavnih temeljev narodnega življenja, namreč spoštovanja državne in božje avtoritete.

(Dalje prihodnjic.)

Kronika.

C. D.:

Also sprach Dr. Zarnik ...

»Po lepem Cankarjevem večeru Društva književnikov v Ljubljani v gledišču je bilo odveč, še »Jakobu Rudi« dati jadrati pod geslom slavnostne predstave. Cankar ni kot dramatik še nikdar pokazal privlačne sile. To ne gre na račun toposti in neinteligence občinstva, nego ker Cankar ni dober dramatik. Drznil sem si to nekoč že izreči in si drznem ponavljati, dasi je danes skoro smrtno nevarno vpričo

onega klikovstva, ki zbesni, ako človek že pri golem imenu Ivana Cankarja ne pade v vsestranko popolno zamaknjenost. Poštenije bi bilo, da se ono, kar je genialnega — in desti je tega — in trajno vrednega, tudi pri Cankarju loči od poskusov dobre volje. Vsaj premišljati bi bilo, zakaj nobeno teh dramskih del ne osvoji gledišč »nkraj slovenskih plotov.« (Sl. N., 15. V. 1926.) —

Tako je dejal izza slovenskih plotov doktor Zarnik.. In zdaj je konec. In tu ni nobene pomoči. Enkrat za vselej. Cankar je obsojen, zavržen in strt. Zdaj je konec, neizogiben konec...

C a n k a r n i d r a m a t i k .

Tako je dejal dr. Zarnik, magistratni ravnatelj, največji in najdaljši kritik »Slovenskega Naroda«. In če Cankar kot dramatik ni nikdar pokazal privlačne sile (neovržna zgodovinska resnica!), ni vzrok temu topo in neinteligentno občinstvo (kvečjemu topa in neinteligentna kritika, pa tudi to ne), temveč krivo je: »n e g o k e r C a n k a r n i d o b e r d r a m a t i k«. On, gospod M. Z. kot star slovenski korenjak, on neomajno vztraja pri svojem prepričanju in ga ponavlja! Ni se ustrašil niti zbesnelega klikovstva in niti ni trenil radi smrtne nevarnosti, popolnoma zdrav in nezamaknjen je proglasil svoje spoznanje! Zgodovina ne pozna obzirev in resnica mora na dan...!

Slovinci dragi moji, skesajmo se in zjckajmo se bridko! Vsi naši upi in vse naše nade so se zrušile v prah in pepel...! Cankarjeve drame niso zanič in ker so vse druge drame še slabše od njegovih, smo Slovenci zopet brez drame na cesti! Gorje nam, magistratni ravnatelj dr. Zarnik nas je pred svetom razkrinkal! Požgimo vse svoje drame, zaprimo vse svoje teatre, ker sirote smo pred Njegovim obličjem in nimamo nobene pravice več do obstanka!

Dr. Zarniku je edini Golar s svojo »Vdovo Rešlinko« in »Zapefjivko« še »Florianus triumphans«! Vsaj eden, hvala Bogu, v tej strahotni puščavi! — — —

Pa vendar, pa vendar, ljudje božji — še je nekaj, kar ima tudi Cankar genialnega in trajno vrednega. Saj to priznava celo dr. Zarnik! »Tudi« Cankar ima nekaj dobrega! Resnično, resnično: Cankar je napisal mnogo stvari, ki imajo za dr. Zarnika in podobne gromovnike brez dvoma večjo in trajnejšo vrednost! In če bi vedel, da moj svet le količkaj zaleže, potem bi Vam, gospod doktor, prav skromno namignil, da ostanete sploh doma, da ne vznemirjate sebe in javnosti radi Cankarjevih dram, temveč, da greste spat in se ob čaju in aspirinih specializirate na edino Cankarjevo delo, ki ima za Vas še trajno vrednost, to je — »Krganova kobila«.

Želimo Vam uljuden — dober tek!

C. D.:

Cankarjeva proslava Društva slovenskih književnikov.

Po izdatni in ne vedno okusni časopisni reklami je priredilo Društvo slovenskih književnikov dne 8. maja zvečer v dramskem gledališču v Ljubljani proslavo v spomin 50letnice Cankarjevega rojstva. Nastopili so dr. Izidor Cankar z govorom, Fran Koblar, Oton Župančič, Fran Albrecht, Fr. S. Finžgar, dr. Igo Gruden, Joža Vidmar, ga. Vida Jerajeva in ga. Mila Šaričeva pa z recitacijami iz Bele Križanteme, Pohujšanja v dolini šentflorjanski, Zgodb iz doline šentflorjanske, Martina Kačurja, Lepo Vide, Erotike, Mojega življenja, Krpanove kobile in Podob iz sanj. Gledališče je bilo nabito polno. Prišli so vsi, ki jih zanimajo Cankar in pa slavnostne prireditve.

Da povemo takoj: večer ni uspel. Prvič je bila prazna in mrtvaška scena čisto nepotrebna. Drugič se mi spored ne zdi izbran najsrečnejše, kajti ne morem si misliti Cankarjevega recitacijskega večera brez Hlapca Jerneja, brez Kurenta in brez Grešnika Lenarta. Tretjič, in to je najbolj neprijetno, niti eden izmed gospodov književnikov ni recitator in opaziti smo morali na žalost, da dela nekaterim celó navadna književna slovenščina bridke preglavice. Da ni bilo na čelu sporeda dr. Cankarjevega govora bi bil ves večer — vsaj zame — popolnoma brez pozitivne vrednosti. Uvodni govor pa nas je rešil: poleg dr. Prijateljvega sestavka Domovina, glej umetnik! je ta študija zame najboljše, kar imamo do danes o Cankarju sploh napisanega. Dr. Cankarju smo za njegove iskrene in bogate besede resnično hvaležni. Bojim se samó, da cenjeno občinstvo ni vsega razumelo...

Kar se tiče recitacij samih, pa je tako-le: Ko je pred dvema letoma priredilo Udruženje gledaliških igravcev v Ljubljani nogometno tekmo v korist Borštnik-Verovškovega spomenika, prireditvev ni našla nobene strokovne ocene. Popolnoma v redu. Tudi té prireditve Društva slovenskih književnikov ne moremo oceniti strokovno. Pač pa zasluži že drugi ozir, tretji podobni nastop, da ga nakratko določimo vsaj načelno.

Dočim so naši igravci vnaprej in pozneje vedno odkrito spoznavali, da njihovo polje ni nogometno igrišče, temveč edinole gledališka pozornica, si Društvo slovenskih književnikov po finančno uspelem poskusu Prešernovega večera najbrž sugerira, da je treba s takšnimi prireditvami nadaljevati, da s tem prav temeljito rešuje svojo nalogo in da deluje na vso moč za popularizacijo Cankarjevega dela. Ta domneva pa je huda zabloda. Da povemo na kratko in kar brez ovinkov: mi se z ravnanjem Društva slov. književnikov v tem primeru ne strinjamo.

Pri vseh prireditvah, kjer se ne udelejujejo strokovnjaki v svoji stroki, je treba imeti pred očmi vedno le eno in glavno, namreč, za koga pravzaprav gre pri talki proslavi: za tistega, ki proslavlja, ali za tistega, komur je proslava namenjena. In tu moram reči, da imamo Slovenci človekoljubno navado, da se potegnemo običajno za prvega.

Razumel bi, če bi književniki brali ozir. recitirali svoja (neobjavljena ali objavljena) dela, ne razumem pa, da nam hočejo recitirati dela svojih tovarišev, ko je vendar očitno, da zmorejo isto z neprimerno večjim uspehom drugi, za to izvežbani in poklicani govorniki. Ne verjamem, — in obe prireditvi sta me v

tem potrdili — da bi bili naši književniki pri vsem svojem razumevanju Cankarja zmožni to razumevanje s svojimi skromnimi sredstvi govorno in čustveno zadostno izčrпно podajati. Za to ni treba nobenih razprav, ker je tudi v naši deželi že jasno, da je treba za umetniško interpretacijo literarnih del več nego samo golega razumevanja. Treba je sredstev, ki dela razumevanju primerno glasno in nazorno posredujejo. Teh sredstev pa našim književnikom žal ne morem priznati. Kajti vsa njihova podajanja Cankarjevih del so bila v neskončni razdalji z njihovim razumevanjem in se le čudim, da te sicer razumljive in naravne, pa vendar mučno učinkujoče razdalje književniki sami ne zapazijo. Izjemo je tvorila edinole pridiga iz Martina Kačurja v recitaciji Fr. S. Finžgarja.

Prepričan sem za svojo osebo, da Cankarjeva dela v tej interpretaciji pred občinstvom prav nič ne pridobijo. Razentega pa me še neusmiljeno preganja misel, da vse to občinstvo ne prihaja toliko zaradi Cankarja, temveč mnogo bolj zaradi onih književnikov, ki se bodo ob tej priliki tudi osebno predstavili senzacije željnemu meščanstvu. Človek bi sicer menil, da nas zanima pri književnikih le tisto, kar so napisali in da je njihova oseba postranskega pomena, v občinstvu pa je močno razvito tudi nagnjenje, da književnika, ki toliko piše in o katerem se toliko govori, da tega književnika tudi osebno spozna, čeprav ni prebralo še niti ene njegove vrstice. V tem občinstvu instinktivno čutim, da prihaja bolj zaradi nastopajočih literarnih osebnosti (deloma tudi radi reprezentance samega sebe), kakor pa zaradi vsebine Cankarjevih spisov. To je po moji sodbi tudi vzrok, da so vse podobne proslave razprodane. In tega se je zavedalo tudi D. s. k. samo, ko je najavilo svoj nastop med drugim tudi z besedami: Občinstvu se mudi prilika, da poleg Cankarja osebno spozna naše književnike, ki ... bodo recitali iz njegovih del (Jutro, 8. V. 1926.).

Jaz Društvu književnikov dobiček brez dvoma privoščim, poudariti hočem le to, da se mi zdi za Cankarja premalo, če ima dobiček samo Društvo književnikov. Pri nogometni tekmi naših igralcev sta imela dobiček Ilirija in pa Borštnik-Verovšek, kajti oba sta dobila spomenik; v našem primeru pa imata dobiček gledališka uprava in Društvo književnikov, nikakor pa ne morem najti znatne pridobitve za Cankarja ali vsaj za občinstvo v razmerju do Cankarja. Recitacije naših književnikov so izven vsakega dvoma povsem diletantške narave, torej je moralno storjeno za Cankarja premalo; denarni skupiček pa spravi D. s. k. in je torej tudi materialno storjeno sicer marsikaj za Društvo, prebito malo pa za Cankarja in za njegovo delo.

Končni rezultat mojega premišljevanja je torej približno naslednji: vse podobne proslave donajajo največ dobička Društvu sl. književnikov, malo manj občinstvu, najmanj pa Cankarju, komur je bila proslava od vsega početka namenjena.

Med drugim me moti na primer tudi na videz malenkostno dejstvo, da g. Oton Župančič recitira na književniški proslavi Cankarjeve drame, dočim kot dramaturg Narodnega gledališča in v gled. upravi gotovo najvišja avtoriteta nima toliko vpliva, da bi iztiral iz nje vsaj dostojno Cankarjevo gledališko proslavo.

Da ne bo neprestanih očitkov z ozirom na večno zabavljanje in bridko pomanjkanje pozitivnih idej, pa na koncu še tole opombo: priznavam, da recitacijska umetnost pri nas še ni takó razvita, kakor bi morala biti, vendar pa sem obenem neomajno uverjen, da bi n. pr. gospoda Skrbinšek in Lipah interpretirala Cankarja občinstvu neprimerno globlje, kakor pa so to storili književniki. In

la dva gospoda naj bi Društvo s. k. naprosilo, če mu je šlo za idejo. Če mu je šlo za Cankarja. Mislim namreč, da je kljub vsemu najboljša, če damo vsakemu svoje: literatom pero in papir, igravcem in recitatorjem pa besedo in oder. Sicer se ne smemo čuditi, če bi se nekoč pripetilo, da bo Udruženje gledaliških igralcev začelo izdajati svoj leposlovní list, da bo Udruženje arhitektov nastopilo v koncertni dvorani in da bo Orkestralno društvo začelo izdelavati vse tiste kipe, ki jih bodo naši Odbori za spomenike slovenskemu narodu po časopisih še obljubili.

Toliko le zaradi pozitivne ideje, ki jo vsi tako zelo pogrešajo v naši ubogi »Mladini« ...

C. D.:

Opazke k Cankarjevi proslavi v dramskem gledališču.

Kakor smo pričakovali, tako se je zgodilo: uprava slovenskega Narodnega gledališča v Ljubljani nam je za Cankarjevo proslavo predstavila — »Jakoba Rudo«. Sicer mi je še pred mesecem dni zatrjeval g. ravnatelj Golia na vso moč, da Cankar ne vleče in da izkazuje letošnji »Narodov blagor« najmanj dohodkov, tekom časa pa so si menda premislili in tako smo brali zadnje čase v reklamnih noticah razveseljivo novice, da vlada za »Jakoba Rudo« »ogromno zanimanje« in da da bo ta večer zbrana v dramí vsa duševna elita Ljubljane!

To je duhovitost, ki jo zabeli naša uprava zadnji dan še s tole gorostasno dišavo: »Bilo bi seveda lepše in prijetnejše, če bi nam dala ljubljanska drama za 50letnico Cankarjevega rojstva kaj krepkejšega in boljšega; to bi vsekakor (vsekakor!) bila njena naloga. Toda — pozor! zdaj pride misel! — »sezona gre h koncu in igralci so kolikortoliko izčrpani. (Podčrtal jaz.) To je bil razlog, da se je gledališko vodstvo odločilo baš za to vprizoritev »Jakoba Rude«, ki naj zbere okoli sebe nocoj ves krog častilcev Cankarjevega genija« (Jutro 12. V. 1926.). To je tako cinična in mrzla nesramnost, da si jo dovoli lahko samó neša uprava z našim, če ne neumnim, pa vendar že naravnost svetopisemsko potrpežljivim občinstvom! Če je uprava torej že tako indolentna, da za Cankarjevo proslavo nima več kakor ene drame, potem bi bila resnično njena minimalna naloga, da vprizori vsaj Cankarjevo najboljšo dramo, torej »Hlapce«! In je zelo genljivo videti, kako se te svoje dolžnosti tudi uprava sama zaveda, kako pa se skuša izgovoriti na konec sezone in na »kolikortoliko« izčrpanost igravcev!! To je ali višek omejenosti, ali pa višek nesramnega izzivanja! Izgovarja se na konec sezone, kakor da bi že ob začetku sezone ne vedeli, kdaj je bil Cankar rojen! Izgovarja se na izčrpanost igravcev — kakor da bodo odslej naprej počivali ali samo markirali! Pa ravno za Cankarja so igravci izčrpani? Pa za Pygmaliona ne, in za Macbetha ne in za Ladjo Tenacity tudi ne? Za Shawa, Shakespeare-ja in Vildraca naši igravci niso izčrpani? In za vse, kar še pride do konca sezone, za vse to ne bodo izčrpani?! Ali nas misli morda uprava spet pitati s šundom, da se izčrpanost ne bo poznala?! Za vruga, predlagam, da g. ravnatelj Golia dramatiizira nosove našega občinstva, ker mislim, da so že tako dolgi, da so vredni dramatiizacije v kolektivno tragikomedijo!

O proslavi moram reči le to, da ni imela nič slavnostnega na sebi. Značilno je bilo le eno, da se istemu gospodu ravnatelju Pavlu Goliji, ki je pred kratkim govoril zelo temperamenten spominski govor pokojnemu ruskemu režiserju Put-

jati, ob tej priliki ni prav nič zdelo potrebno izpregovoriti vsaj nekaj besed v spomin Ivana Cankarja! Gospod ravnatelj, Vas se pa Cankarjevi spisi res prav nič ne primejo! Škoda — za Vas ne, ampak za naš teater! Berite vsaj Anastasiusa Schiwitz von Schiwitzhofna!

In končno naj bo povedano še to: vprizoritev sama me je nad vse pričakovanje razočarala. Tega v Skrbinškovih režijah nisem vajen... Tudi igravsko vsi razen Šaričeve, Skrbinška in Kralja niso vedeli, kaj bi počeli. Prvič pri Skrbinškovem Cankarju sem imel vtis, kakor da so igralci dejansko izèrpani...

B. K.:

Recitacijski večer na šentjakobskem odru.

Dne 11. maja t. l. je član Nar. gledišča v Ljubljani g. režiser Skrbinšek bral odlomke iz del Fr. Oniča, Vl. Premruja in J. Stanteta. Omenjeni trije spadajo h generaciji, ki je pred leti pod vodstvom A. Podbevška skušala po »Treh labudih« uvesti novo smer v slovensko literaturo. Osebnostno se sicer ne strinjam s težnjami tega gibanja, ker ga za dobo, ki jo živimo sedaj, ne smatram več za rešilnega v sodobni umetnosti. Vendar moram reči, da je bilo kljub nekaterim izrazitim Cankarjevim vplivom nekaj trenutkov jasnih in vplivajočih. Zlasti monolog beba Martina v Stantetovem dramskem fragmentu »Noč«. Jezik vseh treh je uglajen in muzikalno zvoneč. Manjka mu pa izrazite, vsaj nekoliko bolj epične vsebine. Stremljenje pa je resno.

Značilno je, da se je bivši tovariš in voditelj te generacije, Anton Podbevšek, prav na nesramen in nizek način obregnil ob delih teh treh, ki jih z ironizujočo gesto imenuje »najmlajše«, njih dela pa »žaganje«. Seveda! Ravno on ima to pravico, ki je z žaganjem bomb in električnih žog priletel v uredništvo »Jutra«. In ko je spoznal, v nasprotju omenjenih treh, da je res njegov trud in literarno pehanje zastoj; spoznal, da mu tudi politično skakaštvo ne da umetniške inspiracije, je šel ter postal kot literarno impotenten literat — član Društva slov. književnikov. In društvo ga je izvolilo za svojega tajnika...

V. K.:

Dr. Žerjav in slovenski dijalekt.

V dr. Kulovčevem članku »Fotografija dr. Gregorja Žerjava« v »Slovcu« z dne 13. maja 1926 je objavljeno neko dr. Žerjavo pismo iz leta 1925 našemu zunanjemu ministru dr. M. Ninčiču; v tem pismu so zapisane tudi te-le besede: »... ki razen srbohrvatskega jezika obvlada tudi domači slovenski dijalekt«.

Te besede je napisal šef demokratske stranke v Sloveniji, stranke, ki vsak dan naglašča v svojem glasilu naprednost in nacionalnost ter se prepira s »Slovcem«, kdo da je večji branitelj slovenstva.

Te besede je napisal Slovenec po rodu in ga ni bilo sram imenovati svoj materin jezik dijalekt.

Poglavje o hlapcih še zdavnaj ni zaključeno, ko se že načenja poglavje o renegatih.

Ko smo nekaj gledali hlapčevstvo in renegatstvo naše inteligence, nas je bilo strah za obstanek slovenskega naroda. Danes nas ni več, zakaj, kar je slabega, bo odpadlo samo... in marsikdo je že odpadel.

Cvetje iz kritičnih vrtov dr. Zarnika.*

»Kjer zadene, iskra šine,
 Šest jih pade, kjer porine.
 Kdo je mar?
 Ta pogumne korenine
 Je slovenski — kritikar.

(Prosto po Koseskem.)

Čudno. Kako pa to je? »Spominjam se, da so se v »Androklu in njegovem levu« podili prav čedni oblaki čez nebo. V začetku II. dela »Zimske pravljice« slišimo velikanski piš viharja, govori se o nevihti, nebo kaže raztepeno, od burje gnane oblake. Toda — ne ganejo se z mesta.« (Zimska pravljica, SN., 16. X. 1925.)

Tragedije, komedije, veseloigre, hm-drame... »Druga dramska prvenka »Periferija«. Drama (hm) v 15 (!) slikah. Spisal Fr. Langer.

Kaj je pravzaprav »Periferija«: ... »slab krvav film« in »krvavi kolportažni roman brez umetniške vrednosti«. (Periferija, SN.)

Kaj čuje človek, kadar »švica«. »Kadar sem sit vsakega drugega čtiva, posežem i sam po kakem takó napetem detektivskem romanu, da kar »švicam«. Možgani se pri tem odpočijejo, da jih kar brsteti slišiš.«

V začetku bil je kaos. In radi 15 slik presedeti par ur v temi St. Gothardskega predora, je tudi nekaj, kar v gledišču ni prijetno.« (Periferija, SN.)

Moderna dramska literatura. »Idealizirane barabe so pa danes moda; kaj hočemo.« (Periferija, SN.)

Dobro je človeku naravne čare s primernimi gestami gledati. »Lepa oblačila, ki jih je imela — omenjam črni plašč in pa plesna toaleta iz srebrnega brokata in tančice — zna nositi, zna svoje naravne čare s primernimi gestami spraviti do sto-percentne veljave. Radi jo gledajo in poslušajo moški in ženske.« (Periferija, SN.)

Fatalno spreletavanje. »Naenkrat so začeli priletnega vdovca spreletavati zakesneli gospodarski občutki in ponudi se pikantni Lenki za moža.« (Premijera in jubilej, SN., 19. XI. 1925.)

O vporabi Ruscv. »Končno si dovoljujem vprašanje, zakaj se v ruski igri ne vporabi obeh Rusov našega odra, Nablocko in Osipovića. Saj vendar nihče ne verjame na to, da bi Rusi celó ruskih iger »za Slovence« ne znali prav igrati. Čudno potem, da bi n. pr. Nablocka bila v kaki francoski igri »za Slovence« takó vporabna, kakor se je že nekaterikrat izkazala.« (Storicin, SN. 16. XII. 1925.)

Občudovanja vredni talenti. »Občudovati je Regoza, ki se takó hitro preoblači, ko nastopi zdaj kot oče, zdaj kot sin.« (Druga mladost, SN., 23. XII. 1925.)

Redek narodni pojav ali Česa se je Slovence najboj bati. »Morda pride čez 50 let nov pisatelj, ki bo v junaštvo zglorificiral naše vsesplošno vhlachedelanje ob razpadu avstrijske monarhije?« (Naša kri, SN., 2. II. 1926.)

Porazno trkanje F. M. Dostojevskega na dr. Zarnikove prsi. »Saj je F. M. Dostojevski več, pravzaprav nekaj drugega, nego leposlovec. V vsaki njegovi misli, v vsaki osebi najdemo nekaj, kar je tudi naše, naj bo dobro ali slabo. Zato trkajo ta dela takó porazno na vsakogar vest.« (Idiot, SN., 27. IV. 1926.)

Auf biks! Korajža velja! »Toda energični — kakor vselej — jo zajuriša poznega večera ob šampanju.« (Tenacity, SN., 19. V. 1926.)

* Za primer eventualnih reakcij opozarjamo Narodno tiskarno, da se pravočasno založi s papirjem. Ur.

ZA IZVRŠITEV VSEH V
TISKARSKO STROKO
SPADAJOČIH DEL SE
TOPLO PRIPOROČA

TISKARNA MERKUR

LJUBLJANA, SIMON
GREGORČIČEVA UL.

TELEFON ŠT. 552 ŠT. 13 TELEFON
ŠT. 552

TISKA KNJIGE, ČASO-
PISE, CENIKE, LETAKE,
VSE TRGOVSKE TER
URADNE TISKOVINE

— LASTNA —
KNJIGOVEZNICA

**Naročajte in podpirajte »MLADINO«,
edino kulturnobojno slovensko revijo!**

UDANOSTNA BRZOJAVKA.

Ne moremo si kaj, da se ne bi tem potom najudanejši zahvalili slovenskim dnevnikom »Jutro«, »Slov. Narod« in »Slovenec«, da blagohotno sprejemajo v kritiko podarjene izvode našega lista in da tako obširno, zavedajoč se svoje kulturne naloge, o njih tudi poročajo. Udanostno izjavljamo nadalje, da Vam bomo zaradi Vašega truda in požrtvovalnosti, ki smo je od Vaše strani deležni, še v nadalje pošiljali vsako novoizišlo številko »Mladine« zastonj! Kajti mi se zavedamo Vaših kulturnih nalog in svojih dolžnosti napram slovenski javnosti!

Bog i narod!

»MLADINA«.

**Naročajte in podpirajte »MLADINO«,
edino kulturnobojno slovensko revijo!**